

אחדות

XXXII. ÉVFOLYAM, 149. SZÁM • 2021. DECEMBER • 500 Ft
5782. TÉVÉT • טבת תשפ"ב • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

A DREYFUS-PER: személyes tragédiából nemzeti ügy

A FRANCIA ZSIDÓK
MÚLTJA ÉS JELENE

HANGOT ADTUNK A TÓRÁNAK:
közösségi összefogás Mózes
öt könyvének audio-változatáért

SISSI ÉS AZ ÓBUDAI TÓRATEKERCS

KEDVES OLVASÓ!

Noha Hanuka már elmúlt, jó érzés kicsit tovább magunkkal vinni a fény ünnepének egy-egy pillanatát. Számtalanszor leírom, elmondom, elolvasom hanuka környékén, hogy „egy kis fény nagy sötétséget tud elűzni”, arra utalva, hogy egyetlen jó cselekedet nagy változásokat tud előidézni.

Mégis időnként úgy érzem, a tapasztalataim ellentmondanak ennek. Mert hát valljuk be, a mindennapjainkban nem gyakran tapasztaljuk, hogy bármi hatása lenne akár a szavainknak, akár a cselekedeteinknek. Én legalábbis néha úgy érzem, a világ sokkal többször rohan el mindenféle érdeklődés nélkül a jó cselekedetekre való igyekvésem mellett, mint ahányszor jobbra válik. (És ha más nem, kisebb-nagyobb gyerekek, kamaszok anyukájaként otthon is szembesülhetek vele egyszer-egyszer, hogy a falnak beszélek vagy hogy a példamutatásomnak nem akad követője...) Idén Hanukakor azonban rám cáfolt a világegyetem.

Vasárnap, az este kezdődő ünnepre tekintettel, előszedtem a gyertyatartókat. Bealufóliáztam a tálkákat, amikre a hanukiják kerülnek. Aztán az asztalt, amire a tálcák kerülnek. Elgondolkoztam a parketta bealufóliázásán is, de végül ezt elvettem. (Hiba volt. Utálatos dolog a padlón kuporogva viaszt kapirgálni.) Aztán előkészítettem a kanócot és az olajat az olajos mécsesekhez és elővettem a gyertyákat, amiket még a hét során hazacipeltem a gyerekek számára. És a különleges, kézzel merített gyertyákat, amiket a nagy hanukijába vettem. Ekkor jöttek a gyerekeim, és előszedték a gyertyákat, amiket az óvodában, az iskolában, a Talmud-Tórán, az ifjúsági szervezetben és ki tudja még hol kaptak. Amikor a dekorációnak használt ledes gyertyákat keresgélve rábukantam az előző évek során felhalmozódott hanukijákra és hanukai gyertyakészletekre, komolyan elgondolkoztam egy gyertyabolt nyitásán.

Végül ehelyett kiírtam a Facebookra, hogy gyertyák és hanukiják elvihetőek – a gyertyák többsége ugyanis fémlemez-ből hajtott gyertyatartóval együtt érkezett. És ekkor jött a döbbenet: rövid időn belül rengeteg doboz gyertya lelt új gazdára, ennyivel több helyen lobbantak fel aznap az ünnepi lángok – miattam. Aztán az ünnep napjain további gyertyák vándoroltak tőlünk más otthonokba – sőt a gyerekeimmel még hanukai ajándékot is küldhettünk egy szegény sorsú fiúnak.

Hanuka idén nekem azt bizonyította, hogy egészen minimális erőfeszítéssel is meg lehet változtatni a világot. Én ezt a kis reménysugaramat viszem magammal hanukai ajándékként.

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:
www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

Hanukia
az Eiffel-torony előtt, 2013

chabad.org

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egyseg@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruich rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

A LEGHÍRESEBB FRANCIA KONCEPCIÓS PER

„A »szabadság, egyenlőség,
testvériség« hazájában lezajlott
Dreyfus-ügy valódi üzenete a világ
zsidósága számára az volt, hogy
lehet egy zsidó bármilyen
asszimilált, kerülhet bármilyen
messzire saját hagyományaitól,
mégis csak egy zsidó marad.”

8. oldal

5. oldal

HOGYAN TELJESÍTSÜK AZ UTOLSÓ PARANC SOLATOT?

„A tóratekercs megírásának
parancsolatát a zsidó nép számára
rendelte el Isten és Mózes mesterünk
teljesítette azt először, mielőtt a nép
bevonult volna Izrael földjére.
Ez a parancsolat az utolsó
a Tóra 613 előírása közül.”

SMÚZ

- 21 A főszerkesztő levele
Az én hanukai ajándékom
- 41 Hírek

REBBE

- 51 Hogyan teljesíthetjük a Tóra
utolsó parancsolatát?

HOHMECOLÓ

- 81 A leghíresebb francia
konceptió per
Hogyan lett Alfred Dreyfus
egy korszak szimbóluma?
Chana Deutsch írása
- 121 A francia zsidóság története
Naftali Deutsch írása
- 151 Franciaország, a Chábád első
bástyája Nyugat-Európában
Chana Deutsch írása

JIDDISKÁJT

- 161 Szentek legyetek!
Magyar nyelvű ismeretterjesztő
művek a mikvébe járó
asszonyoknak (II. rész)
Oberlander Báruich rabbi írása

28. oldal

MEGHALNI IFJAN NEM AKARTAM

„Marksheid Adam sokrétű
illusztrációi és jól megfogalmazott
szövege végigvezetik az olvasót
a boldog gyerekkortól a tragikusan
korán bekövetkező végig.”

JUDAPEST ANNO

- 201 Sissi és az óbudai tóratekercs
Anekdoták és történetek
az óbudai Tórákról
Cseh Viktor írása

KILE

- 231 Hanukai lángok az egész
országban – képriport
- 261 Hangot adtunk a Tóranak
- 281 „Meghalni ifjan
nem akartam...”
Szenes Hanna
mint képregényhős

MISPÓHE

- 311 Napóleon
és a tisá böövi böjt
Dénes Anna meséje
- 321 A francia zsidó konyha
trikolórja
Dénes Anna írása

ÉCESZGÉBER

- 341 Mi a kapcsolat egy rebbe
és egy újságíró között?
Steiner Zsófia írása

ELHUNYT DR. MOSHE FELDMAN, A REBBE ORVOSA

A Crown Heightsban praktizáló, közkedveltségnek örvendő haszid orvos 80 évet élt. Feldman doktor éveken át kezelte az áldott emlékű lubavicsi Rebbét, Menachem Mendel Schneerson rabbit és feleségét, Chaya Mushka rebecent. A Rebbe első szívrohamakor

az elsők között sietett a segítségére. Betegeit szinte halála napjáig fogadta. Orvosi szakértelme mellett a Rebbe feltétlen híve is volt, és ezt rendszeresen hangsúlyozta is orvosi gyakorlatában. A mindenki által szeretett orvos hétköznapi életében is csak adni kívánt, otthonuk mindig nyitva állt a vendégek és az arra rászorulóknak. Feldman doktor december 2-án adta vissza lelkét a Teremtőnek, temetésén több ezer ember vett részt Crown Heightsban.

HOLOKAUSZTRÓL SZÓLÓ VIDEOJÁTÉKOT KÉSZÍTETEK FIATALOK OKTATÁSÁRA

A holokauszt túlélők napról napra kevesebben vannak, ami egyre sürgetőbbé teszi, hogy a következő generációk számára újféle holokauszt-oktatási modellekkel álljunk elő. Egy Los Angeles-i videójáték-készítő, Luc Bernard úgy döntött, hogy részt vállal a kihívásból. „The Light in the Darkness” („A fény a sötétségben”) néven készített ingyenesen elérhető játékot, mely jövőre fog megjelenni.

„A fiatalabb generáció azt sem tudja, mit csináltak a náciak, mégis mindent hozzájuk és a holokauszthoz hasonlítanak, de úgy tűnik, nem értenek semmit” – mondta Bernard. A játék cselekménye egy kitalált, háromtagú lengyel zsidó család sorsára épül, megalkotásához Bernard túlélőkkel, történészekkel és oktatókkal konzultált, hogy biztosítsa a történet hitelességet.

„Ha sikerül újra elbeszélgetnünk a fiatalokkal a holokausztról, és sikerül megszólítani a digitális nemzedéket is és nem erőltetett módon tanítani őket, akkor ez sikeres lesz.”

KÖZÖSSÉGI KÖZPONT ÉS KÓSER ÉTTEREM NYÍLIK DEBRECENBEN

A Hanuka utolsó estéjén, december 5-én tartott közterti gyertyagyújtáson jelentette be *Köves Slomó*, az EMIH vezető rabbija, hogy hamarosan új zsidó közösségi ház fog nyílni a városban, benne egy kóser étteremmel. Köves Slomó szerint ez a város minden polgára számára gyarapodás lehet. A rabbi hozzátette: az elmúlt években lendületet kapott a zsidó közösségi élet Debrecenben. Ez köszönhető többek között Papp László polgármesternek is, aki nagy nyitottsággal fogadja a közösség fejlődését.

Puskás István alpolgármester az ünnepségen úgy fogalmazott: „Örömmünkre szolgál, hogy a közösség városunk aktív része.”

2050-RE MINDEN NEGYEDIK IZRAELI ORTODOX ZSIDÓ LESZ

Az Izraeli Nemzetgazdasági Tanács felmérései szerint 2050-re Izrael zsidó lakosságának mintegy negyede háredi lesz. Izrael jelenlegi lakossága 9,2 millió, mely 2050-re várhatóan 16 millióra fog növekedni – áll a november végén kiadott tanulmányban.

A legújabb népességi adatok alapján Izrael a jövőben is megtartja zsidó lakosságának túlsúlyát, mely szerintük harminc év múlva 80 százalék körül fog mozogni, azonban a zsidó népesség erősen az ortodox világ felé fog eltolódni – míg jelenleg a háredi lakosság 12,6 százalékát teszi ki Izrael össz zsidóságának, addig 2050-re a népesség 24 százalékát fogják alkotni.

A jelentős népességnövekedés pedig jelentős kihívások elé fogja állítani az ország szinte összes szektorát, hiszen például a lakásállomány már most is problémát jelent, nem beszélve arról, hogy az oktatási intézményeket is bővíteni kell a további infrastrukturális részekkel együtt.

Hogyan teljesíthetjük a Tóra utolsó parancsolatát?

A Rebbe egyik különleges programja volt, hogy mindenkit arra sarkalt: vegyen részt egy Tóra megírásban, ezzel teljesítve a szentírás utolsó parancsolatát. Az írásaiból összeállított cikkből az is kiderül, mi áll emögött a különleges micva mögött.

A PARANCSOLAT

Maimonidész írja: A Tóra megparancsolja minden egyes zsidó férfi számára, hogy írjon egy tóratekerceset magának, ahogy áll: „És most íjátok le magatoknak ezt az éneket”. [E parancsolat arra is utal], hogy az egész Tórát írják le, melyben az előbbi ének szerepel, mert egy tóratekercesnek nem lehet csupán egyes szakaszait leírni.

Még akkor is írjon az ember magának egy tóratekerceset, ha az őseitől örökölt egyet. Ha valaki saját kezűleg megír egy Tórát, az olyan, mintha a Szináj-hegyen vette volna át. Ha nem képes saját maga megírni, akkor bizon meg valakit, aki ért hozzá.

Ha valaki megvizsgált akár csak egyetlen betűt is egy tóratekercesben, az olyan, mintha ő írta volna az egészet.

HOGYAN LEHET BETARTANI A PARANCSOLATOT?

Náchmonidész szavait idézi a *Sulchán Áruch* is, mégsem gyakori, hogy valaki tóratekerceset írna magának. Bár Maimonidész szerint ez egy olyan parancsolat, melynek teljesítésére mindenkinek törekednie kell, a legtöbb ember, még azok is, akik egyébként nagyon lelkiismeretesen tartják be a parancsolatokat, nem ír magának saját tóratekerceset.

Mondhatjuk azt is, hogy mivel a legtöbb ember nem képes saját maga megírni egy Tórát, egy hivatásos tóramásolót kell felkérniük e feladatra. Ennek alapja a következő vers²: „Ez az én Istenem, akit dicsőíték”. Bölcsseink szerint³ ez azt jelenti, hogy a parancsolatokat a lehető legmagasabb színvonalon kell teljesíteni.

Ezzel azonban még nem kapunk választ a kérdésünkre, hiszen az sem túl gyakori, hogy valaki megbíz egy tóramásolót, hogy írjon a számára egy tekerceset. Ahogy fentebb láttuk, egy tóratekerces átvizsgálása is olyanak számít, mintha valaki írt volna egyet, de arra sem láttunk sok példát, hogy az emberek átvizsgálják egy tóratekerceset.

TÓRATEKERCS HELYETT ÍRJUNK KÖNYVET!

Rábénu Áser másképpen magyarázza a tóratekerces megírásának parancsolatát: „Egy tóratekerceset megírni mindenképpen nemes cselekedet ... azonban ez azon nemzedék tagjaira vonatkozott, akik azért írtak tóratekerceseket, hogy legyen miből tanulniuk. Napjainkban, amikor a tóratekerceseket azért írják, hogy a zsinagó-

gákban olvassanak fel azokból a közösségnek, a zsidó férfiakra vonatkozó parancsolat inkább azt jelenti, hogy Chumásokat, Misnákat és Gemarákat írjanak le azok kommentárjaival együtt, hogy azokból tanuljanak. A lényegi elem a Tóra leírásának parancsolatában ugyanis a tanulás, ahogy áll: »és tanítsd azokra Izrael gyermekeit és tedd a szájukba«. A Gemará és a hozzá tartozó magyarázatok tanulmányozásával az ember alaposan elsajátíthatja a parancsolatokat és a törvényeket. Így tehát ezek azok a szövegek, melyeket kötelesek vagyunk leírni”.

Ezt az elgondolást a *Sulchán Áruch* is megemlíti és vannak olyan bölcsek, akik szerint, ahogy Rábénu Áser is írta, napjainkban ez a parancsolat nem a tóratekerces leírására vonatkozik, hanem arra, hogy „Chumásokat, Misnákat és Gemarákat írjanak le, azok kommentárjaival együtt”.

Ez arra is magyarázatot ad, hogy miért nem elterjedt gyakorlat tóratekerceset írni vagy íratni saját magunk számára. Ebben a korban a parancsolat jelentését kiszélesítették és más szövegek leírásával teljesítjük azt.

ELÉG-E VÁSÁROLNI?

Ezen értelmezés azonban még mindig rejt hiányosságokat magában, hiszen az elterjedt gyakorlat nem az, hogy valaki leírja vagy kinyomtatja ezeket a szövegeket, hanem az, hogy megvásárolja azokat. Egy tóratekerces

Tóravatás: a dobozban az új Tóra koronája (1970)

megvásárlása pedig nem egyenértékű annak megírásával. Bölcsseink szerint megvásárolni egy tórateker-cset olyan, mintha valaki elcsenne egy micvát a piacon. Ezzel együtt vannak döntvényhozók, akik elfogadják, hogy vásárlással is teljesíthető ez a parancsolat, de nem ezt a módot tartják kívánatosnak. A Remá pedig úgy határozott, hogy aki megvásárol egy tórateker-cset és nem ellenőrzi azt, az nem teljesítette ezt a parancsolatot. Így tehát jogosan merül fel a kérdés: vajon teljesíthetjük-e a tórateker-cs megírására vonatkozó kötelezettségünket azzal, ha nyomtatott szöveget vásárolunk?

Egyes rabbik rámutatnak arra, hogy Maimonidész és Rábénu Áser véleménye közötti különbség nemcsak a parancsolat tárgyára vonatkozik, tehát arra, hogy tórateker-csről vagy más vallási szövegről van-e szó, hanem a parancsolat teljesítésének módjára is. Maimonidész szerint a parancsolat lényege a tórateker-cs megírása, míg Rábénu Áser szerint az, hogy az ember biztosítsa magának a tanuláshoz szükséges szövegeket. Ez utóbbi véleményt követve kijelenthetjük, hogy a szövegek megvásárlásával is teljesíthető a parancsolat. Rábénu Áser szóhaszná-lata azonban nem támasztja alá ezt az elgondolást, mert ő csupán a régi és a mai nemzedékek által használt szöve-gek közötti különbségeket említi, továbbá így ír: „Chu-másokat ... írjanak”. Vásárlásról nem ejt szót.

ÖRÖK ÉRVÉNYŰ PARANCS A MODERN KORBAN

A fenti nehézségre megoldást ad, ha Rábénu Áser véle-ményével kapcsolatban feltesszük a következő, alapve-tő kérdést: ha a Tóra azt parancsolja meg, hogy egy tó-rateker-cset írjunk, akkor milyen alapon módosíthatjuk a parancsolat tárgyát bizonyos megváltozott körülmé-nyekre hivatkozva? A Tóra parancsolatai örök érvényű-ek és megváltoztathatatlanok. Hogyan módosíthatnánk tehát egy előírást a megváltozott tanulási szokásokra hi-vatkozva?

A választ az adhatja meg, ha azt feltételezzük, hogy Rábénu Áser a parancsolat mondanivalójában látta a lényegi elemet. A parancsolat alapja a következő vers: „És most írjátok le magatoknak ezt az éneket és tanítsd azokra Izrael gyermekeit és tedd a szájukba”. Rábénu Áser szerint a parancsolat lényege, hogy a Tórát írott for-mában lehessen tanulmányozni, mert így könnyű átis-mételni és nem felejtődik el. Az idézet folytatása pedig úgy szól, hogy a Tóra tanúságként szolgál majd Izrael népe számára, még akkor is, ha áthágják az Istennel kö-tött szövetséget.

E gondolatmenet szerint a tórateker-cs megírása nem a parancsolat lényege, hanem a betartásának az eszkö-ze. A tóraadás idejében csak úgy lehetett betartani ezt az előírást, ha írtak egy tórateker-cset, hiszen akkoriban még tilos volt leírni a Szóbeli Tant. Ezzel együtt a pa-rancsolat lényege nem egy tórateker-cs megírása, hanem annak biztosítása, hogy a zsidók írott szövegekből ta-nulmányozhassák a Tant.

(Egy példával élve: A Tóra megparancsolja számunk-ra, hogy mezuzát helyezünk el az ajtófélfáinkon, ahogy

áll⁴: „És írd azokat házad ajtófélfáira...”. E parancsolat lényege nem a mezuzá szövegének pergamenre írása, hanem a pergamentekercs felhelyezése az ajtófélfára. Maga az írás csupán az előírás teljesítésének eszköze.)

Ezen elképzelés alapján elmondhatjuk, hogy eredeti-leg, amikor az egyetlen olyan szöveg, melyet le lehetett írni, maga a Tóra volt, akkor ezt a parancsolatot kizáró-lag egy tórateker-cs megírásával lehetett teljesíteni. Az írás közben pedig ügyelni kellett a tórateker-cs szentsé-gével kapcsolatos szabályok betartására, pl. arra, hogy vonalazott pergament kell használni, vagy a szöveget csak héberül és az asszír betűtípussal lehet leírni. Ké-sőbb azonban, amikor már nem volt tilos a Szóbeli Tant papírra vetni, a parancsolat teljesítésének lehetősége ki-bővült, és már más szövegeket is magába foglalt. Ezál-tal valósul meg ugyanis a parancsolat lényege: írott for-mában elérhetővé tenni a különböző tórai szövegeket.

Ez a gondolatmenet fontos akkor is, amikor arra ke-ressük a választ, hogy egy tórateker-cs megvásárlásával teljesíthető-e ez a parancsolat. Azok, akik szerint így is teljesíthető, arra hivatkoznak, hogy a teker-cs megírására vonatkozó szabályoknak csupán annyi a szerepük, hogy a tórateker-cset szentséggel ruházzák fel. Ha egy Tórát a megfelelő módon írtak meg, akkor az előírás lényege, tehát a szent szöveg elérhetővé tétele írott formában, ak-kor is megvalósul, ha valaki megvásárolja azt.

Akik viszont úgy vélik, hogy egy tórateker-cs megvá-sárlásával nem teljesíthető a parancsolat, azzal érvelnek, hogy az íráshoz kapcsolódó szabályok betartása lénye-ges eleme a parancsolatnak. Mivel abban az időben ezt az előírást csak egy tórateker-cs megírásával lehetett be-tartani és a Tóra leírására különleges szabályok vonat-koznak, ezért kizárólag ezen szabályok betartása által teljesülhet a parancsolat.

Rábénu Áser szerint azonban ez csak arra az időszak-ra igaz, amikor a parancsolatot kizárólag egy tórateker-cs megírásával lehetett végrehajtani. A későbbi korokban azonban olyan szövegekre is kiterjedt a parancsolat ha-tósugara, melyek leírására már nem vonatkoznak e fent említett, különleges szabályok. Mindkét vélemény tá-mogatói egyetértenek tehát abban, hogy a parancsolat teljesíthető az efféle szövegek megvásárlásával is.

NEM VÁLTOZÁS, CSAK KITERJESZTÉS

Itt azonban érdemes újabb magyarázatokat megismer-ni, hiszen nem tapasztaljuk, hogy a rabbik tórai szöve-gek megvásárlására biztatnák a tizenhárom éves kora-t elérő bár micva fiúkat. Továbbá a Bét Joszef, a Bájit Chádás és más magyarázók is azt tanítják, hogy Rábé-nu Áser állásfoglalását nem lehet úgy értelmezni, hogy megváltoztatta a parancsolat lényegét. Csupán kiter-jesztette annak hatósugarát és azt mondta, hogy a tóra-teker-cs megírása *mellett* az ember igyekezzen beszerezni magának egyéb szent könyveket is.

Így tehát megválaszolatlan marad az eredeti kérdés: vajon bölcsseink miért nem igyekeztek, hogy egy tórate-ker-cs megírásával vagy megírásával teljesítsék ezt az

előírást a zsidó történelem egésze során? Továbbá azon bölcseink, akik írtak tóratekercest, általában nem a legelső kínálkozó alkalommal tették ezt, hanem életük egy későbbi szakaszában.

A válasz Maimonidész egy másik döntésén alapszik: „Egy város lakosai rákényszeríthetik egymást, hogy zsinagógát építsenek és tóratekercest vásároljanak”. A zsidó hitközségek szokása tehát az, éljenek bárhol, hogy a közösség nevében íratnak tóratekercest. Azon tekercsen felül, melyeket adományozók íratnak és ajándékoznak a zsinagógának, a közösség maga is írat egy tóratekercest, mely a közösség tulajdonában áll, tehát minden oda tartozó zsidónak része van a tóratekercs megírására vonatkozó parancsolat teljesítésében.

KOLLEKTÍV TULAJDON

Ezzel a magyarázattal is van azonban egy probléma. Először is, vajon egy közösséget egyetlen, kollektív entitásnak tekintünk vagy inkább emberek összességének? Ha a közösség csupán emberek összessége, akkor bölcseink tanítása szerint az oda tartozó egyének nem teljesítik a tóratekercs megírásának parancsolatát a közös Tórával, mert mindegyiküknek meg kell írnia a sajátját. Hogyan lehet mégis eleget

tenni a kötelezettségnek egy közösségi tóratekerccsel?

Erre az lehet a válasz, hogy napjainkban az átlagember nem képes arra, hogy megírjon egy tóratekercest, ezért a közössége által íratott tekerccsel teljesíti az előírást.

A közös tulajdonnal járó kérdések kapcsán érdemes megvizsgálni a luláv és az etrog parancsolatát: nem lehet úgy teljesíteni az etrog parancsolatát, hogy az közös tulajdonban van, kivéve, ha a társtulajdonos ajándékként átadja a saját részét. Az előírás ugyanis úgy szól, hogy az ünnep első napján az teljesítheti az etrog előírását, akinek az a tulajdonában van. Amikor még nehézkes volt az etrog beszerzése, az volt a szokás, hogy a közösség egy darab etrogot vásárolt, és azt használta mindenki a parancsolat teljesítésére, még azok is, akik nem voltak tisztában azzal, hogy miként kell az etrogot a parancsolat teljesítésének idejére birtokba venni, majd átadni azt valaki másnak.

Vajon miért volt ez a módszer elfogadható? Mivel a közösség azért vásárolta az etrogot, hogy azzal minden tagja teljesíthesse a parancsolatot, feltételezhető, hogy mindenki átadta a saját tulajdonrészét annak a társának, aki éppen a parancsolatot teljesítette, hiszen tudta, hogy amikor ő kerül sorra, visszakapja majd a saját részét.

Ehhez hasonló a tóratekercs megírása: mivel ez az egyetlen módszer, mellyel manapság a legtöbb ember betarthatja ezt az előírást, feltételezhetjük, hogy a közösségi tekercsket azzal a szándékkal írták, hogy az a közösség minden egyes tagjának tulajdona legyen.

Még ezzel a magyarázattal is adódik némi probléma, hiszen az etrog és a tóratekercs előírása nem egyezik meg teljes mértékben egymással. Az etrog parancsolatának teljesítéséhez ugyanis elegendő az, ha a gyümölcs az illető tulajdonában van. A tóratekercsnél azonban az is fontos, hogy mindenki maga írja vagy írassa azt meg, nem elég csupán birtokolni. Éppen ezért, ha valaki örököl vagy – a Remá véleménye szerint – vásárol egy tóratekercest, akkor nem teljesítette a parancsolatot. Emiatt, még ha a közösség minden egyes tagjának tulajdonrészt is biztosít a tóratekercsben, az nem jelenti feltétlenül azt, hogy a tagok eleget tettek a kötelezettségüknek.

Erre a problémára a Talmudban⁵ találunk megoldást: „A vallási bíróság szabadon dönthet az ügyekben”. Ez azt jelenti, hogy amikor a közösség vezetői megrendelték a tóratekercs megírását, ezt azzal a szándékkal tették, hogy a közösség tagjai ne csak résztulajdonosai legyenek a tekercsnek, hanem ők is a megrendelők közé tartozzanak, és így teljesítsék a tóratekercs megírásának parancsolatát.

A KÖZÖSSÉGI TÓRATEKERCS

Ennek fényében érthetővé válik a közösségi tóratekercs megírásának fontossága. Ezek azzal a szándékkal készülnek, hogy minden zsidó számára lehetővé tegyék a parancsolat teljesítését. E tekercs által részesülnek az egymással összefogó zsidók a parancsolat teljesítéséből, különösen azok, akik megvásároltak néhány betűt.

A tóratekercs megírásának parancsolatát a zsidó nép számára rendelte el Isten és Mózes mesterünk teljesítette azt először, mielőtt a nép bevonult volna Izrael földjére. Ez a parancsolat az utolsó a Tóra 613 előírása közül.

Bölcseink azt tanították, hogy e parancsolat teljesítése hozzásegít a száműzetés lezárásához és azon korszak eljövételéhez, melyben a messiás vezetésével ismét bevonulunk Izrael földjére, ahol a lehető legteljesebb módon tarthatjuk be a Tóra előírásait. Adja Isten, hogy ez minél hamarabb bekövetkezzen!

M. Schwarzschild

¹ 5Mózes 31:19.; ² 2Mózes 15:2.; ³ Sábát 132b.; ⁴ 5Mózes 6:9.; ⁵ Kötubot 106b

A LEGHÍRESEBB FRANCIA KONCEPCIÓS PER

HOGYAN LETT ALFRED DREYFUS EGY KORSZAK SZIMBÓLUMA?

1895. január 5-én a francia hadsereg tüzérkapitányát, Alfred Dreyfust árulás vádjával hivatalosan lefokozták. Az épület előtt feldühödött csöcselék ordibál: halál a zsidókra! Dreyfus sorsa túlmutat önmagán: nemcsak azt bizonyítja, hogy az asszimiláció nem megoldás az antiszemitizmusra, de az első lépést is jelentette az Izrael Állam létrejöttéhez vezető úton. Az évforduló alkalmából készült összeállításunk a francia zsidóság történetébe és a Dreyfus-per különböző aspektusaiba ad betekintést. CHANA DEUTSCH ÖSSZEÁLLÍTÁSA

A TÖRTÉNET KEZDETE

1894. október 15-ét írunk. Franciaországban, az európai zsidó emancipáció szülőhazájában járunk. Kellemes őszi hétfőnek indult ez a nap Alfred Dreyfus tüzérkapitány számára, amint elindult, majd nem sokkal később megérkezett a Hadügyminisztériumba, hogy jelentést tegyen. A dolgok azonban hamarosan kellemetlen fordulatot vettek. Érkezése után az asszimilált zsidó családból származó kapitányt a vezérkari főnök irodájába vezették és leírták vele néhány sort. Bár Dreyfus kapitány furcsállotta a dolgot, még mindig nem sejtette, hogy mi vár rá. Pillanatokon belül kiderült azonban, hogy az íráspróba arra kellett, hogy ráfoghassák: katonai titkokat szolgáltatott ki Németországnak. A kapitányt katonai börtönbe vetették, megtagadták tőle a családjával való kommunikálás minden formáját és néhány hétnyi izolációt és illegális kihallgatások sorát követően bíróság elé állították és hazaárulás vádjában bűnösnek találták. A bizonyítékot egy kis papírcetli jelentette, melyet egy német katonai szemetesládában találtak. Ezen francia nyelven szerepelt egy ígéret, mely szerint az illető – soha egyetlen grafológusnak sem sikerült egyértelműen megállapítania, hogy a kézírás

Alfred Dreyfus 1890-ben (Aron Gerschel fotográfiája)

Dreyfustól származott-e – egy fontos francia tüzérségi kézikönyvet ad majd át a németeknek.

TÁRGYALÁS ANTISZEMITA LÉGKÖRÖBEN

Két és fél hónappal később, 1895. január 5-én katonák, hivatalnokok, újságírók és egyéb meghívott vendégek jelenlétében került sor Dreyfus nyilvános lefokozására: ruhájáról leszaggatták a jelvényeket és kettétörték a kardját. A kapuk mögött feldühödött tömeg skandalta az év-

ezredes szlogent: „halál a zsidókra”. Dreyfust a dél-amerikai Francia Guyana partjaitól nem messze fekvő Ördög-szigetre deportálták, életfogytiglani ítélettel a zsebében. Itt őrizték négy éven át, bebörtönözve, embertelen körülmények között, megtagadva tőle minden emberi kapcsolattartási formát. A letartóztatást, a tárgyalást és a később következő újratárgyalást mindvégig mélyen gyökerező, az egész világ zsidóságát megrázó antiszemitizmus jellemezte. A második tárgyalásra 1899 nyarán került sor, ám – támogatói legnagyobb felháborodására – ismét bűnösnek találták a kapitányt, de igencsak leromlott állapot miatt a köztársasági elnök végül kegyelmet adott neki és visszatérhetett családjához. További hét évet kellett azonban várni arra, hogy Alfred Dreyfust tisztázzák a vádak alól.

Dreyfus gazdag volt és zsidó. Ráadásul Elzászból származott, mely terület a francia-porosz háború (1870-71) nyomán Németországhoz került. Dreyfus családja a terület átadása után költözött Párizsba. Letartóztatása után a sajtóban nem egyszer felmerült a kérdés: hova is tartozik a kapitány? Francia? Német? Egy nemzetközi zsidó összeküvés ügynöke?

FORRÁS: MUSÉE D'ART ET D'HISTOIRE DU JUDAÏSME

A DREYFUS-PER ÉS A CIONIZMUS

A CIONIZMUS SZÜLETÉSE

Az 1860-ban Pesten, a mai Zsidó Múzeum helyén álló házban született Herzl Tivadart (Binjámin Zeev) tartják a modern kori cionizmus atyjának. Az ő értelmezésében a cionizmus politikai mozgalom volt, melynek célja egy zsidó állam létrehozása lett.

Ennek értelmében írta meg könyvét, a Zsidó államot (Der Judenstaat) 1896-ban és hívta össze a következő évben Bázelen az első Cionista Kongresszust, melyet 1897 és 1903 között még öt ilyen nagyszabású találkozó követett Herzl elnökletével (később, 1904-ben bekövetkezett halála után továbbiakra is sor került).

Az első Cionista Kongresszuson kimondták: „A cionizmus célja, hogy a zsidó nép számára jogilag biztosított otthonot teremtsenek Palesztinában”. (Fontos megjegyezni, hogy a „Palesztina” szó a Szentföld római eredetű elnevezése, és semmi köze nincsen a napjainkban magukat „palesztinoknak” nevező arabokhoz.)

HERZL ÉS A DREYFUS-PER

Általánosan elfogadott vélemény, hogy a zsidó hazára való igény éppen az Alfred Dreyfus zsidó tüzérkapitánnyal kapcsolatos események és a Dreyfus-per kapcsán fogalmazódott meg a fiatal újságíróban. Herzl, aki akkoriban a Neue Freie Presse osztrák lap párizsi tudósítója volt, a francia fővárosban követte szoros figyelemmel az ügygel kapcsolatos eseményeket és közvetítette azokat az osztrák olvasók számára. Ilyen módon 1895. január 5-én jelen volt azon az eseményen, melynek keretében a kapitányt hivatalosan is megfosztották katonai rangjától. Herzl hitt Dreyfus ártatlanságában, és különösen nagy hatást gyakoroltak rá azok az antiszemita töltetű tüntetések, melyek a per idején Dreyfus és általában a franciaországi zsidók ellen zajlottak Párizsban. Ezeknek Herzl is szemtanúja volt, és végül az ilyen jellegű események vezették arra az elgondolásra, hogy az antiszemitizmus elleni harc „üres és hiábavaló” (ahogy 1895 júniusában egy naplóbejegyzésben írta). Ettől fogva egyre erősebben hitte, hogy a zsidóknak feltétlenül el kell hagyniuk Európát és meg kell alapítaniuk a saját államukat, csak így vethetnek véget az üldöztetésnek. Vagyis a századvégi Franciaországban tapasztalt, rendkívül mélyen gyökerező, ám folyamatosan a felszín alatt bugyborékoló és mindig kitörésre kész antiszemitizmus győzte meg Herzlt arról, hogy az emancipáció tévút, és csakis egyetlen megoldás létezik: a zsidó nacionalizmus, zsidó haza megteremtése.

E vélekedés másik fontos eredője egyébként az osztrák belpolitikai helyzet volt. Herzl családjával 1878-ban költözött az osztrák fővárosba, Bécsbe. A későbbi író, színpadi szerző és újságíró, bár korábban, még Magyarországon találkozott időnként enyhébb zsidóellenes megnyilvánulásokkal, a Bécsi Egyetemen élte meg először a valódi antiszemitizmust. Ez a tapasztalás csúcsosodott ki a Dreyfus körüli eseményekben, a zsidó kapitány vérért követelő, zsidóellenes demonstrációk átélésében. Emellett 1895 májusában, vagyis abban az időszakban, amikor javában zajlott a Dreyfus elleni per, Bécs városának önkormányzata Karl Lueger személyében egy antiszemita párt jelöltjét

választotta meg polgármesternek. Ez a fordulat szintén a zsidó állam létrehozására ösztönözte Herzlt. Bár az általánosan elfogadott vélekedés szerint alapvetően a Dreyfus-per és a franciaországi antiszemitizmus megtapasztalása vezette a cionizmus felé, egyes történészek úgy vélik, hogy az Ausztriában folyó események legalább akkora súllyal estek latba az eszme formálódásánál, mint a francia helyzet.

A katonai bíróságnak egyébként nem volt elegendő mindaz, ami Dreyfust gyanússá tette. Az ítélet meghozatalához szükség volt Henry ezredesre, aki katonai hírszerzőként tevékenykedett. Ő a bíróság előtt vallotta, hogy további bizo-

nan az első cédula származott, egy másikat is felfedeztek, ugyanazzal a kézírással. Egyértelmű volt, hogy ezúttal Dreyfus nem lehetett a szerző, hiszen az Ördög-szigeten raboskodott. Így aztán egy másik tisztet gyanúsítottak meg mindkét cet-

Walsin-Esterhazyt is katonai bíróság elé idézték és annak rendje és módja szerint, minden terhelő bizonyíték ellenére – felmentették.

A HANGULAT MEGVÁLTOZÁSA

A Dreyfus-ügy hamarosan nemzeti ügy lett. Egész újságokat töltöttek meg a vélemények pró és kontra, és ekkor született Émile Zola *J'accuse* (Vádolom) című nyílt levele, melyet egyenesen a francia elnöknek címzett egy vezető francia lap címlapján. Ebben leírta, hogy a kormány és a hadsereg hamis vádak alapján, egymással szövetkezve ítélte el Dreyfust és kijelentette, hogy a kormány és a hadsereg árulást követett el az emberiség ellen azáltal, hogy a szélesebb közönség antiszemitizmusát meglovagolva terelte el a figyelmet saját hibáiról. A cikk megtette a hatását: az újságból egyedül Párizsban 200 ezer példány fogyott el, az író pedig bíróság elé állították és rágalmazásért elítélték. Mindazonáltal Henry ezredes sem úszta meg szárazon. A népharag elől visszavonulót fújva a katonai bíróság követelte, hogy adja elő a titkos bizonyítékokat. Ezek természetesen silány hamisítványoknak bizonyultak, és Henryt rövid úton hűvösre tették, ahol végül önkézzel vetett véget az életének.

ÚJRATÁRGYALÁS – ÚJBÓLI ELÍTÉLÉS

Amikor elrendelték Alfred Dreyfus ügyének újratárgyalását, a korábbi bizonyítékok mind a kapitány ártatlanságát támasztották alá. Ugyanakkor a katolikus sajtó durva antiszemita kijelentései, melyek között a zsidók tömeges kiirtására vonatkozó fenyegetés is szerepelt, megtámogatva magas rangú katonai vezetők szintén zsidóellenes megnyilvánulásaival végül azt eredményezték, hogy Dreyfust rövid gondolkodás után ismét bűnösnek találták. Korábbi életfogytiglani büntetését azonban tíz évre mérsékeltek.

Franciaországban és Nyugat-Európa más részein teljes döbbenettel fogadták a hírt és egyes helyeken erőszakos cselekményekre is sor került. Emile Loubet, Franciaország

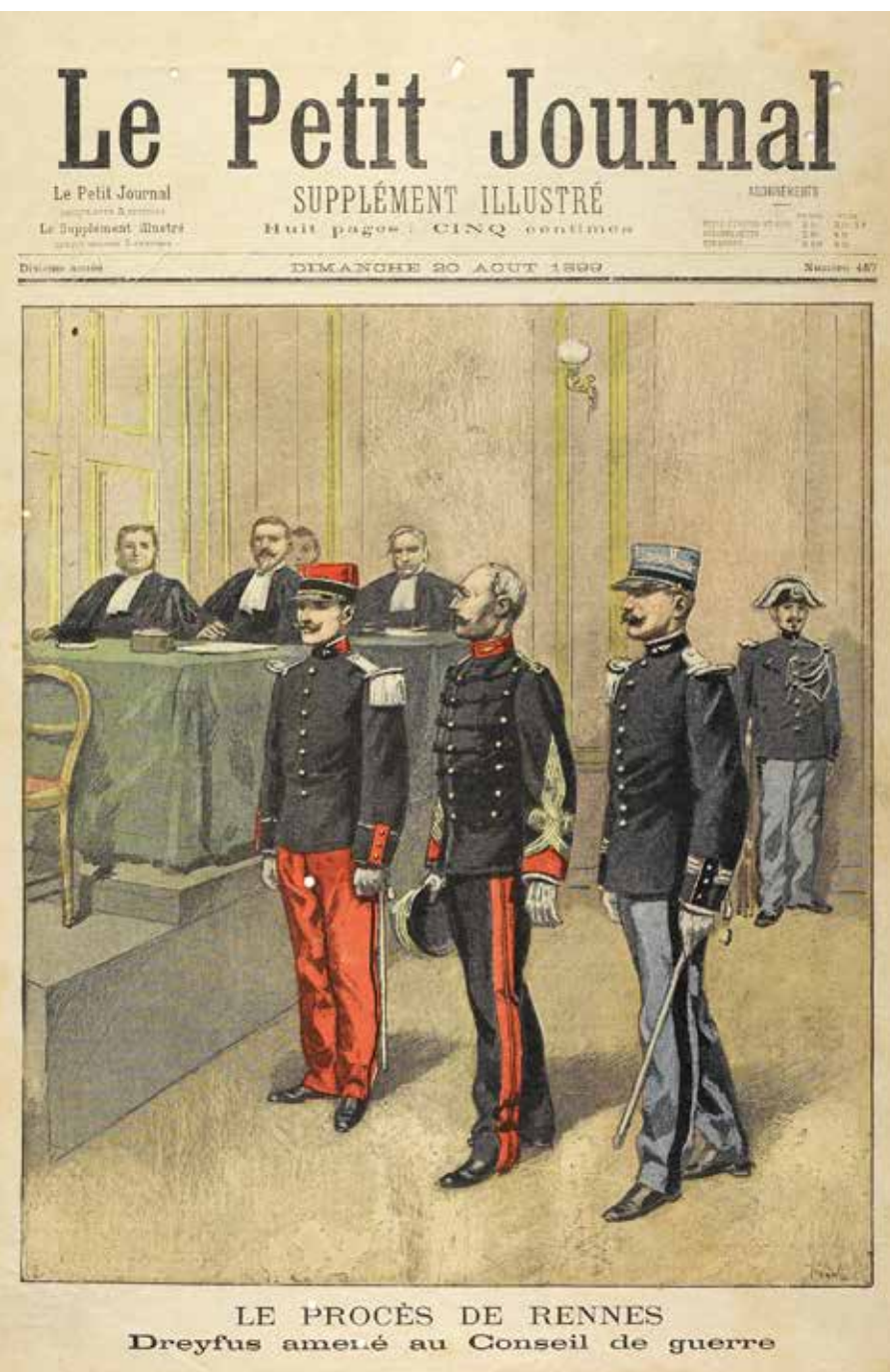
Ferdinand Walsin-Esterhazy a katonai bíróságon

nyítékai vannak Dreyfus bűnösségére, ám ezeket nem tárhatja a nyilvánosság elé, mivel azzal hadititkokat árulna el. Dreyfust e megkérdőjelezhetetlen vallomás alapján már gond nélkül elítélte a bíróság.

A VALÓDI BŰNÖS LELEPLEZÉSE

1896 márciusában azonban váratlan fordulat történt. Ugyanabban a német katonai irodában, ahon-

li megírásával, nevezetesen Ferdinand Walsin-Esterhazyt, a hírhedt szerencsejátékost, akiről később kiderült, hogy valóban kémtevékenységet folytatott. Bár Henry ezredes a francia hadsereg szavahihetőségére hivatkozva inkább elpalástolta volna az ügyet, a parlament felé kiszivárgott információk alapján liberális képviselők egy csoportja újratárgyalást sürgetett. Eközben

A MAGYAR DREYFUS-PER

Magyarországnak is megvolt a maga „Dreyfus-peré”, tíz évvel a valódi előtt. A tiszaezslári vérvád során Solymosi Eszter cselédlány 1882. április 4-én bekövetkezett eltűnéséért akarták felelőssé tenni a helyi zsidó közösség egyes tagjait, szám szerint 15 zsidót, akiket a középkor óta jól ismert módszer szerint azzal vádoltak meg, hogy a lányt meggyilkolták és vérért rituális célokra használták fel. A természetesen ártatlan zsidók védelmét Eötvös Károly, a kor egyik kiemelkedő közéleti és politikai alakja, jogász, író, publicista vállalta magára. Nagyszabású, hétórás védőbeszédben bizonyította, hogy a vádból egyetlen szó sem igaz, csupán antiszemita alapokra épített koholmány, és a lányt nem megölték, hanem vízbe fulladt. A bíróság felmentette az összes vádlottat, Eötvös pedig később A nagy per című, hatalmas művében írta meg a tiszaezslári vérvádon kívül több más, hasonló jellegű vád történetét. Eötvös később is kiállt a zsidók mellett és azt nyilatkozta, hogy „önérzeti kötelesség” a hangját hallatnia a per kapcsán. „Megengedhetetlen az igazságszolgáltatás alárendelése a hatalmi érdekeknek” – mondta a perrel kapcsolatban a fővárosi közgyűlésben. Annyira komolyan vette az ügyet, hogy véleménye szerint Magyarországnak fontolóra kellett volna vennie, hogy demonstrációként távol maradjon a nagy ezredfordulós párizsi világkiállítástól.

Solymosi Eszter

Címlapon: Dreyfus a bíróság előtt

liberális elnöke úgy igyekezett csillapítani az indulatokat, hogy kegyelmet adott Dreyfusnak. Ám a teljes tisztázásra csak hét évvel később került sor.

MIT ÜZENT A DREYFUS-ÜGY?

A „szabadság, egyenlőség, testvériség” hazájában lezajlott Dreyfus-ügy valódi üzenete a világ zsidósága számára az volt, hogy lehet egy zsidó bármilyen asszimilált, kerülhet bármilyen messzire saját hagyományaitól, mégis csak egy zsidó marad. Az asszimiláció, a befogadó kultúrához való hasonulás, mint már annyiszor a történelem során, most sem védte meg a zsidókat az antiszemitáktól.

FORRÁS: CREATIVE COMMONS

A francia zsidóság története

Napjainkban Franciaországban él a világ harmadik legnagyobb zsidó közössége, mintegy 5-600 ezer ember. A francia zsidóság igen nagy múltra tekint vissza, de jövője bizonytalan a rendkívül megszaporodott, elsősorban muszlim háttérű antiszemita incidensek miatt. Az utóbbi évtizedben tízezrek hagyták el szülőföldjüket és a maradás mellett döntők többsége is a távozást fontolgatja.

NAFTALI DEUTSCH ÍRÁSA

KORLÁTOZÁSOK, PRIVILÉGIUMOK, ÜLDÖZTETÉS

A mai Franciaország területén már a Római Birodalom fennállása idején éltek zsidók, tehát mintegy kétezer éves zsidó folytonosságról beszélhetünk ezen a vidéken. A korai középkorban számos korlátozó intézkedéssel sújtották őket a keresztény uralkodók. Nem birtokolhattak földet, nem vállalhattak állami tisztséget és nem lehettek jogászok. Ennek ellenére kiterjedt közösségi hálót építettek ki. V. századi feljegyzések szerint számos városban (Párizs, Marseilles, Narbonne, Orléans, Bordeaux, Arles, Clermont-Ferrand, Uzès) működtek zsinagógák. A zsidók leginkább kereskedelemmel, hajózással, orvoslással és adószedéssel foglalkoztak.

I. (Nagy) Károly frank uralkodó királyi védelmet és – az erős egyházi ellenkezésellenére – széleskörű jogokat biztosított a zsidók számára, akiket elsősorban kiterjedt kereskedel-

mi kapcsolataik és a diplomáciában betöltött szerepük miatt becsült. A feljegyzések szerint egy Izsák nevű zsidó a király nevében a bagdadi Harun al-Rasid kalifához is eljutott, ahonnan egy tudós rabbi-val tért vissza, hogy a narbonne-i közösség élére álljon. A XI. századtól rosszra fordult a franciaországi zsidók sorsa, különösen a buzgón vallásos II. (Jámbor) Róbert király uralkodása alatt, aki erőszakosan próbálta kiterítésre bírni a zsidókat, az ellenállók pedig elűzte vagy megölte. Az uralkodó tetteit látva számos településen rendeztek gyilkos pogromokat szerte a birodalomban. Az antiszemita indulatokat tovább fűtötte, hogy 1009-ben Jeruzsálem muszlim kézre került, és a legfontosabb keresztény templomok romba dőltek a városban. Természetesen ezért is a zsidókat tették felelőssé. A vérengzésnek egy rabbi, Jáákov ben Jekuti-él vetett véget, aki Rómába utazott, és jelentős anyagi ellentételezésért cserébe elérte XVIII. János pápánál, hogy megálljt parancsoljon II. Róbert zsidók elleni hadjáratának.

RÁSI ÉS A TOSZAFISTÁK

A nehézségek ellenére a zsidó közösségekben jelentős szellemi élet folyt, kiemelkedő tóra- és talmudmagyarázatok, valamint irodalmi alkotások születtek. Elsősorban a zsidó világ első számú kommentá-

Rási

torát, a Franciaország északi vidékén élt, Rási néven ismert Slomó ben Jicchák rabbit (1040-1105) és a főként leszármazottaiából és tanítványaiból álló, szintén a Talmudot magyarázó toszafistákat kell megemlíteni. Hatásukról mi sem tanúskodik jobban, mint az, hogy a Talmud törzsszövegének belső margójára Rási, külső margójára pedig a Toszfo magyarázatait nyomják a mai napig. Rási munkája egyébként nem csak a zsidó közösség számára jelentős. Mivel a Tóra és a Talmud egyes nehezen érthető kifejezéseit az általa is beszélt ófrancia nyelven magyarázta, a francia nyelvészek számára is felbecsülhetetlen forrást jelentenek az írásai.

A KERESZTES HÁBORÚK

Az 1096-ban indult első keresztes háború hatalmas tragédiát hozott magával, teljes közösségek pusztultak el. Az ezt követő időszakban egymást érték a korlátozó rendelkezések, erőszakos térítések, vérvádak. Az első, kiűzetésről szóló rendeletet I. Fülöp király adta ki 1184-ben, megkoronázásának napján. A kiűzetés természetesen vagyonekzobzással járt együtt, így az uralkodó igen nagy bevételre tett szert. Az elhagyott zsinagógákat katolikus templomokká alakították át. Később, amikor az uralkodó ismét növelni kívánta jövedelmét, visszahívta a zsidókat, akik szigorú feltételek és magas adók mellett ismét letelepedhettek az országban. A következő nagy tragédia 1242-ben következett be, amikor IX. (Szent) Lajos király, IX. Gergely pápa utasítására elrendelte a zsidó szent könyvek elégetését. A Notre Dame előtti téren 12 000 talmudkötetet vetettek máglyára. A veszteséget akkor érezhetjük át igazán, ha belegondolunk, hogy mindez még a könyvnyomtatás feltalálása előtt történt, tehát kézzel másolt köteteket semmisített meg. A rendelet előzményét egy hitvita jelentette, melynek során arra kényszerítették a rabbikat, hogy a király és egyházi méltóságok jelenlétében egy kikeresztelkedett, majd a ferences rendbe lépett zsidó-

val vitassák meg a szóbeli tan egyes fejezeteit. Nem volt kérdés, hogy ki marad alul a vitában.

KIÜZETÉS A GYÁSZNAPON

1306-ban újra kiűzték a zsidókat az egész országból. IV. (Szép) Fülöp teljes vagyonek Kobzással és a zsidók felé fennálló tartozások eltörlésével egészítette ki rendeletét. A kiűzésre éppen a legnagyobb zsidó gyásznapon, év hó 9-én került sor, az első és a második jeruzsálemi szentély lerombolásának emléknapján. Akkor még nem tudták, de 1492-ben a spanyol zsidókat is ezen a napon űzik majd el hazájukból. Alig telt

Volt, ahol betiltották a szombati közösségi istentiszteleteket, mert az ellenkezett az újonnan bevezetett tíznapos hét ütemével. Napóleon volt az, aki végül bevett vallássá nyilvánította a judaizmust és megkezdte a korlátozó intézkedések felszámolását. Ezzel együtt azonban azt is elvárta, hogy a zsidók ne tekintsenek magukra többé önálló népként, hanem izraelita vallású franciaként definiálják magukat. A teljes jogegyenlőségre csak a restauráció korában, 1831-ben került sor Lajos Fülöp király jóvoltából. Ezt követően a rabbik – a keresztény papokhoz hasonlóan – állami fizetést kaptak és az

Megjelent a politikai antiszemitizmus, mely a hírhedt Dreyfus-perben csúcsosodott ki.

VÉRZIVATAROS IDŐK

A XX. század elején kelet-európai zsidó menekültek tömegei özönlöttek Franciaországba. Eleinte Oroszországból, a pogromok elől menekülve, majd Németországból, a nácik hatalomra jutását követően. Az asszimilált, a francia társadalomba mélyen beágyazódott közösség hamarosan kisebbségben találta magát: a francia zsidóság kétharmadát már az újonnan érkezettek tették ki. 1940-ben, a német megszállás idején 330 ezer zsidó élt Franciaországban (és további 370 ezer az észak-afrikai gyarmatokon). 1942-ben megindultak a deportálások. 76 ezer zsidót hurcoltak kelet-európai koncentrációs táborokba. Közülük mindössze 2500-an maradtak életben. A Vichy-kormány semmivel sem maradt le német szövetségesei zsidóellenességétől, így a háború végére a francia zsidóság egynegyede elpusztult. A francia hatóságok kollaborációjáért Jacques Chirac miniszterelnök kért bocsánatot 1995-ben.

A felszabadulás után 180 ezer zsidó maradt Franciaországban, nagy részben menekültek, akiknek nem volt hová visszatérnie. A közösség a gyarmatokról áttelepülő zsidókkal

FORRÁS: JEWISH ENCYCLOPEDIA

Középkori francia zsidó öltözékek

el kilenc év, és a zsidók – természetesen nem ingyen – ismét visszatérhettek Franciaországba. VI. Károly azonban 1394-ben ismét elkergette őket. Ezt követően már csak a XVII. században kezdtek lassanként visszatérni a zsidók, majd a XVIII. században alakultak népesebb hitközségek. A korlátozó intézkedések ugyan még érvényben voltak, de már nem igazán tartatták be azokat.

EMANCIPÁCIÓ VAGY ASSZIMILÁCIÓ?

A forradalom alatt sokan kiálltak a zsidók teljes emancipálása mellett, de végül nem sikerült átverekedniük az új törvényt. A terrorba forduló új rend azután a zsidókat sem kímélte.

állam a Metzben alapított rabbiképző fenntartásához is hozzájárult.

Az egyenjogúság – számos áldásos hatása mellett – a hagyományos közösséget gyengítő asszimilációs hullámot is elindította. Sok zsidó áramlott vidékről a határtalan lehetőségekkel kecsegtető nagyvárosokba, ahol sokuk elhagyta a vallásos életmódot, egyre inkább előfordultak vegyes házasságok és voltak, akik a kikeresztelkedés mellett döntöttek. A zsidók egyre nagyobb szerepet töltöttek be a társadalom minden szegmensében. Magas besztásokat kaptak, aktívan részt vettek a kulturális és politikai életben. Ez természetesen a zsidóellenesség felerősödését vonta maga után.

A francia zsidókat is sárgacsillag viselésére kötelezték

erősödött. 1956 és 1967 között 235 ezer zsidó érkezett Marokkóból, Tunéziából és Algériából. Az egykor döntően askenázi zsidókból álló

FORRÁS: CREATIVE COMMONS

közösség összetétele megváltozott, és a szfáradi zsidók kerültek többségbe. Az általában a valláshoz és a hagyományokhoz sokkal jobban kötődő észak-afrikai bevándorlónak köszönhetően nagymértékben fellendült a vallási élet, számtalan zsidó iskola, zsinagóga és kóser étterem nyílt szerte az országban. A felvirágzáson egy szörnyű terrortámadás ejtett foltot. 1980-ban arab terroristák pokolgépet robbantottak egy párizsi zsinagógában. Négy ember életét veszítette, 46-an megsebesültek. A közvélemény elítélte a támadást és tiltakozásképpen 200 ezer ember vonult fel az utcákon.

ÚJRA VESZÉLYBEN

A XXI. századra már félmilliónál is több zsidó élt Franciaországban, ám biztonságuk éppen az ezredforduló után indult rohamos romlásnak. Az egyre nagyobb létszámú muszlim közösség tagjai közül mind többen

radikalizálódtak, ami az erőszakos antiszemita incidensek számának drámai növekedését vonta maga után. Néhány példa a helyzet szemléltetésére: 2006-ban elrabolták, megkínózták és megölték Ilan Halimit. A támadók elismerték, hogy zsidó volta miatt végeztek áldozatukkal. 2012-ben Toulouse-ban tüzet nyitottak egy zsidó iskola előtt várakozókra, négy ember, köztük három gyermek életét oltva ki. 2015-ben a Bataclan szórakozóhely elleni támadásban kilencvenen veszítették életüket. A muszlim támadók feltehetően azért ezt a helyet szemelték ki, mert több zsidó és Izrael-barát rendezvénynek adott otthont és korábban a tulajdonosok is zsidók voltak. 2017-ben muszlim szomszédja gyilkolta le brutálisan saját otthonában az idős Sara Halimit. Bár Allahu Ákbár kiáltásokat és antiszemita szidalmakat hallatott, a bíróság vonatkozott antiszemita támadásnak

elkönyvelni az esetet. 2018-ban egy 85 éves holokauszt túlélőt, Mireille Knollt végzett ki két muszlim.

Az állandó zaklatások miatt gyakorlatilag az összes zsidó gyereket ki kellett íratni az állami iskolából, mert a tanárok nem tudják megvédeni őket az elsősorban bevándorló háttérű osztálytársaik agressziójától. A zsidó intézményeket rendkívül erősen védelmezik, sok közülük katonai támaszpont benyomását kelti. A helyzet eszkalálódása miatt több tízezer zsidó döntött a kivándorlás mellett. Nagy többségük Izraelbe költözik, de népszerű célpont Kanada, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok is. Ezzel együtt a közösség rendkívül erős és összetartó, a vallásosok aránya pedig egyre növekszik a közösségen belül. A jövő azonban bizonytalan és a zsidók nagy többsége komolyan számol azzal, hogy hamarosan új otthon után kell néznie.

Francia zsidók tüntetnek a Hypercacher nevű kóser élelmiszerbolt előtt, amit egy évvel korábban ért terrortámadás (2016. január 9.)

FRANCIAORSZÁG, a Chábád első bástyája Nyugat-Európában

CHANA DEUTSCH ÍRÁSA

A REBBE ÉS A FRANCIÁK

A franciaországi Chábád mozgalom egyike a legelső nyugat-európai lubavicsi közösségeknek, az első Chábád slíach pedig nem más volt, mint a későbbi hetedik lubavicsi Rebbe, Menachem Mendel Schneerson rabbi, aki apósának, a hatodik rebbének, Jozsef Jichák Schneerson rabbinak a megbízásából érkezett ide. 1933-ban Berlinből érkezett a francia fővárosba, ahol folytatta a Németországban megkezdett munkát: tanított és támogatta a helyi zsidó közösséget, miközben egyetemi tanulmányokat folytatott és diplomát szerzett.

GORODETSKY RABBI IRODÁJA

A párizsi központot 1947-ben nyitotta meg az előző lubavicsi rebbe, Jozsef Jichák Schneerson rabbi, Benjamin Gorodetsky rabbi vezetésével. A párizsi iroda nem csak Franciaországért felelt: ez volt az európai központ, ami a kontinensen kívül Észak-Afrika és Izrael közösségeit is irányította.

Gorodetsky rabbira érkezése után rögtön komoly feladat hárult, amikor felvállalta a Kelet-Európából menekült zsidó családok támogatását: Párizsban és környékén biztosított kóser étkezést, segített szállást találni és gondoskodott a hontalanok általános ellátásáról éppúgy, mint a vallási szükségleteikről. Franciaországban, ahogy Európa más részein is, komoly krízist okozott az éppen csak hogy működő zsidó intézményrendszer. Így Gorodetsky rabbi segítsége igen komoly támogatást jelentett a túlélők ellátásában.

Ebben az évben Menachem Mendel Schneerson rabbi is több hetet töltött Párizsban. Bár elsősorban azért utazott Európába, hogy édesanyját az Egyesült Államokba kísérje, természetesen részt vett a Chábád központ kezdeti munkáiban is: részt vett a menekültek ellátását segítő intézményrendszer felállításában és megalapított egy leányiskolát is.

A vallási élet területén is rengeteg tennivaló volt, és Gorodetsky rabbi minden téren igyekezett helytállni, legyen szó macesz vagy luláv beszerzéséről, imakönyvek és tálitok adományozásáról vagy kóser ételek előteremtéséről. A lubavicsi rebbe küldöttei fáradhatatlanul dolgoztak Franciaországban, hogy Európa-szerte újjáépítsék a holokauszt során elpusztult zsidó infrastruktúrát, és a túlélők számára lehetőséget teremtsenek az újrakezdésre.

Így például megszervezték egy nagy csoport írországi sakter oktatását, akik aztán Európa-szerte képeztek ki további saktereket. Tanítványaik a mai napig működnek Franciaországban, Olaszországban és Angliában. Szofer (hivatásos tóramásoló) képző intézetet hoztak létre, ahol szoferek egész generációi tanultak. Részt vettek 1200 tóratekeres rendbe hozatalában, ezek

a tekercesek Európában és Izraelben találtak új otthonra. Az első franciaországi Chábád iskolákat is Gorodetsky rabbi alapította, így a Bruoy-ban található Tomchei Tmimim jesivát és a yerres-i Bett Rivka leányiskolát is.

A Gorodetsky rabbi vezette iroda nem csak Franciaországért felelt, egész Európa és Izrael, valamint Észak-Afrika közösségeiért is. Olyan kezdeményezések is fűződnek az európai központhoz, mint az izraeli lubavicsi települések megalapítása, vagy a tunéziai és marokkói Chábád iskolák megszervezése.

A FRANCIA CHÁBÁD MOZGALOM NAPJAINKBAN

Mára Franciaországban több mint száz településen vannak jelen a lubavicsi küldöttek, kisebb-nagyobb szervezettel, ezenfelül Párizsban még harmincöt önálló Chábád központ működik, amelyek a vallási élethez szükséges szolgáltatások és intézmények hihetetlenül széles skáláját kínálják a mintegy 50 ezer főt számláló lubavicsi közösségnek, a francia zsidóságnak és a turistáknak.

Bár a chábád haszidizmus aske-náz gyökerű, Franciaországban mégis komoly bázisa van a szefárdok, elsősorban az egykori gyarmatokról bevándoroltak között. Oktatási hálózatuk bölcsődétől a középiskolákon át a felsőoktatási intézményekig ad lehetőséget a tanulásra, amit informális oktatási programjaik tucatjai egészítenek ki.

MIKVÉK A FŐVÁROSBAN ZSIDÓ NŐK SZÁMÁRA. 16. rész

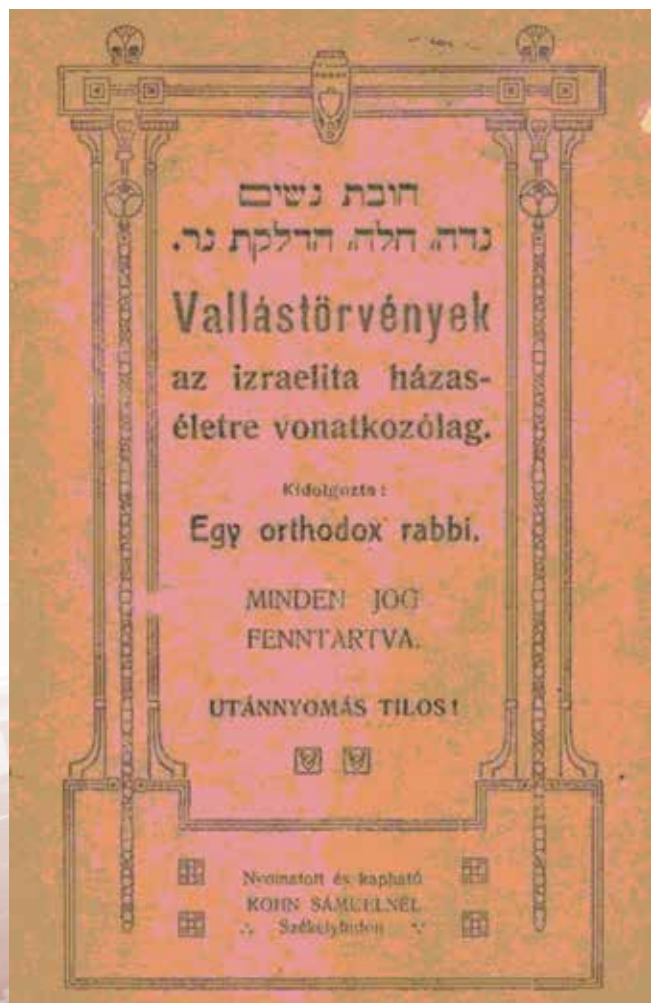
SZENTEK LEGYETEK!

Magyar nyelvű ismeretterjesztő művek a mikvébe járó asszonyoknak (II. rész)

A sorozat előző részében¹ elkezdtük felrajzolni azoknak a magyar nyelvű ismeretterjesztő műveknek a történetét, melyeket a mikvébe járó asszonyoknak állítottak össze és részletesen bemutattuk egy sok szerkesztést és újbóli kiadást megélt műnek az útját. A budapesti székhelyű, Orthodox Központi Bizottság Rabbikollégiuma által kiadott A zsidó házasság törvényei (megjelent 1938 körül egy 1909-ben kiadott mű alapján) nem az egyedüli magyar nyelvű mikve-füzetek sorában: az alábbiakban további két hasonló kiadványt szeretnék bemutatni. OBERLANDER BÁRUCH RABBI ÍRÁSA

CHOVÁT NÁSIM – A NŐK KÖTELESSÉGE

Az első címe חובת נשים [A nők kötelessége] – Vallástörvények az izraelita házasságra vonatkozólag címet viseli. A bevezetőben is megfogalmazott célja, hogy elérje a jiddisül olvasni

nem tudó közönséget is: „...Ezeknek előre bocsátásával megkezdjük ezen törvény szabályait részletesen ösmereteni azokkal, kik a szokásos (zsidó) zsargon nyelven irt ezen törvény szabályait nem olvashatnák, azon megjegyzéssel, hogy e mellett szükséges még némely fontos kérdésben élő szóval is magukat ezen szent törvényt értő rokonok, ösmerősök által tájékoztatni”.

A *Chovat nasim* nagyobb részt a *nidá* és a mikve törvényeivel foglalkozik, az ennek szentelt tíz fejezet után következik két fejezet a „kisózásról”, majd még egy a „cháló” tesztáldozatról.

A 44 oldalas kiadvány „Nyomatott és kapható Kohn Sámuelnél Székelyhídon”, ám a szerzőjéről csak annyit tudunk, amennyi a címlapon szerepel: „Kírdolgozta: egy orthodox rabbi”.

A könyvet átolvasva sem találtam semmi utalást, ami felfedné a szerző kilétét. Azonban a folyamatosan jelölt héber nyelvű forrásokból látszik, hogy valóban egy nagy tudású ortodox rabbiról van szó, aki nemcsak a *Sulchan áruach*-ban és annak kommentárjaiban volt járatos, hanem a későbbi responsum irodalomban is. Ilyen művek közül idézi más egyebek mellett például Schreiber-Szófer Mose (1762–1839) pozsonyi rabbi *Chátám Szóferét*², Chájim Halberstam újszandeci rabbittól (1797–1876) a *Divré Chájimot*³, Panet Menáchem Mendel (1818–1884) dési rabbi *Saré cedekét*⁴, Spira Cvi Hirs (1850–1913) munkácsi rabbi *Dárké tsvová* című háláchikus művének első kötetét, ami Vilnában jelent meg 1893-ban⁵ valamint Hurvitz Pichász (1858–1938) nagyváradi dáján *Pitchá zutá* című háláchikus művének első kötetét, ami Munkácson jelent meg 1902-ben⁶.

Egy helyen szerzőként dr. Kohn Sámuel (1841–1920), a híres pesti neológ rabbi-tudóst említik, ezt azonban kizártnak tartom, mert a könyvnek sem a tartalma, sem a stílusa nem jellemző rá. Úgy vélem, a téves azonosítás két lépcsőben zajlott. Először elterjedt,

hogy maga a kiadó, a székelyhídi Kohn Sámuel a szerző, majd később a mendemonda „áthelyezte” őt Budapestre, és így lett a névrokonság miatt dr. Kohn Sámuel „gyanúba fogva”.

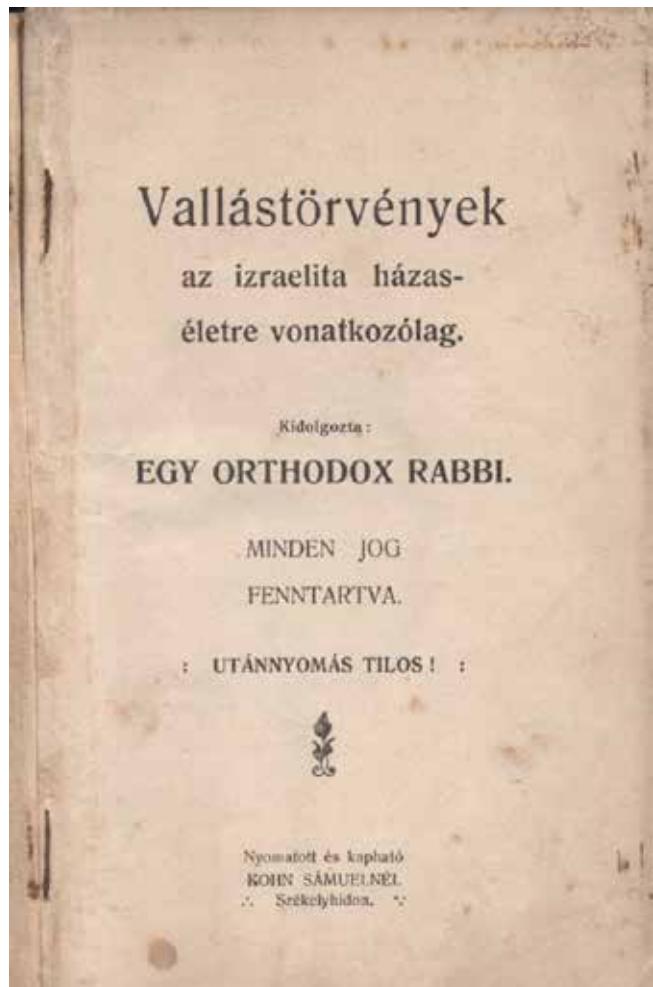
Úgy vélem, a szerző egy ismert ortodox rabbi lehetett, aki nem akarta nyilvánosan vállalni, hogy magyar nyelven írt könyvet, mivel, ahogy erről az előző részben⁷ már írtunk, ez nem volt elfogadott a korban. Ha találgatnom kellene, akkor arra tippelnék, hogy a szerző Rosner Jehudá (1879–1944), aki 1905-től volt a Székelyhíd ortodox főrabbi⁸, aki az inkognitója megőrzése érdekében megállapodást kötött egy helyi kiadóval, hogy ő jelentesse meg és terjessze a művet. Annál is inkább valószínű ez, mivel több helyen is láttam, hogy Rosner rabbi sógoraként hivatkozik⁹ Kohn Sámuelre (héber nevén: Sábtajj Kohn¹⁰ [lásd illusztráció]¹¹). Kohn 1928-ban kezdett kiadni héber nyelvű könyveket¹² is, azután, hogy sok éven keresztül megjelentetett más műveket és képeket nyomdájában¹³. Ezek után még inkább lehetséges, hogy Rosner rabbi a sógorával adatta ki a saját magyar nyelvű könyvét¹⁴, azonban erre nincs bizonyíték. Időközben megtaláltam a könyv egy példányát a Refaeli Auctions 8. árverési katalógusában¹⁵, ahol Rosner rabbi szerepel mint a könyv szerzője. Úgy vélem, a fenti gondolatmenet alapján tekintették őt a szerzőnek.

Mivel a könyvnek nincs feltüntetett szerzője, aki a benne foglaltak hitelességéért jótállna, szükség volt rá, hogy más módon győzzék meg az olvasókat erről: erre szolgálhatnak a folyamatosan, minden összetettebb kérdésnél megjelölt héber nyelvű források. Egyértelmű, hogy ez a többi rabbinak szól, hogy hitelesnek, megbízhatónak tartsák a könyvet. Ebben tér el ez a kiadvány a fentebb említett *A zsidó házasság törvényei* kiadványtól, amelyben egyáltalán nincsenek jelölve a források. Úgy vélem, ennek oka az, hogy annak a címlapján fel van tüntetve a három rabbi neve, akik felelősséget vállaltak érte.

A megjelenés éve nincs jelölve a könyvben. Az Országos Széchényi Könyvtár körülbelül 1900-ra datálja, de fent már rámutattunk, hogy idéz olyan művet is, amely először 1902-ben jelent meg, ezért biztos, hogy ez a kiadvány később jelent meg.

A könyvnek sikere volt, úgy tűnik, hogy még legalább két kiadást is megélt, amire fennmaradt példányok kétféle címlapjából következtetnek. A Széchényi könyvtárban található példányának nem a fenti, hanem a következő címlapja van:

A sikerének további bizonyítéka a következő két forrás, ahol a kiadvány széles körű terjesztéséről esik szó.

A *Vájlákét* Jozsef Bonyhádon megjelenő rabbinikus folyóirat 5673. év 1-jei (1913. augusztus 4.) számában „rövid beszámoló” jelent meg a Mácháziké Hádász tevékenységéről, és ott¹⁶ a következő szerepel: „Ki is nyomtatták *Chovát násim* füzeteket az ország nyelvén, és terjesztették ezerszámra”.

Melyik füzetéről van itt szó?

Fentiek alapján kezdtem el a könyv jiddis nyelvű kiadást keresni. Úgy tűnik, ugyanezzel a címmel kettő is megjelent akkoriban Vácott, mindkettő németes jiddis nyelven.

Az egyik szerzője Lichtenstern Mose Wolf (1855–1921)¹⁷ úrményi rabbi volt. Ezt 1912-ben¹⁸ jelentette meg a nyitrai Mácháziké Hádász Egyesület. A másik, szintén váci kiadású, jiddis nyelvű *Chovát násim* évszám nélkül jelent meg. Szerzője Müller Simon, farkasdi dáján¹⁹. Mivel a beszámoló arról a füzetéről beszél, amit ők „ki is nyomtattak”, biztos, hogy a Lichtenstern rabbi-féle füzetéről van szó, amit ők adtak ki.

De valami még mindig nem teljesen világos itt, hisz a *Chovát násim*nak a jiddis nyelvű verzióját adta ki a Mácháziké Hádász, a magyar nyelvűt („az ország nyelvén”) nem ők, hanem Kohn Sámuel jelentette meg! Noha el-

képzeltető, hogy van egy másik, eddig nem ismert, magyar nyelvű *Chovat násim* című kiadvány, de valószínűbbnek tartom, hogy egy kalap alá vették itt mindkét azonos című könyvet, a jiddis nyelvűt, amit ők adták ki és a Kohn Sámuel által kiadott székelyhídi magyar nyelvűt. Ha ez igaz, akkor biztosan ki lehet mondani, hogy ez a Kohn Sámuel-féle füzet legkésőbb 1912 körül jelent meg, de semmiképpen nem korábban, mint 1902.

A fentiek alapján meg lehet válaszolni egy furcsa jelenséget. A sorozat előző részében írtunk arról, hogy már 1909-ben felmerült a Máháziké Hádász Egyesület részéről az igény egy magyar nyelvű ismeretterjesztő munkára a mikvehasználatról. Azonban az egyesület csak 1920-ban jelentetett meg a témában egy magyar nyelvű könyvet *Szugá básosánim* címmel – kérdés, miért csak tizenegy évvel később léptek. Úgy vélem, az a magyarázat, hogy időközben székelyhídi kiadványt használtak.

Dédnagyanyám öccsének, Grünwald Eliezer Dávid (1867–1928) szatmárnémeti főrabbinak egy 1921-ben elhangzott, Peszách előtti dróságához írt jegyzetei között az alábbi utalást találtam²⁰: „...jőjjenek átvenni a *Chovat násim* című könyvet, amit beszereztem, hogy terjesszem Jáákov házána [ez a kifejezés a zsidó nőkre vo-

natkozik általában²¹ – O.B. megjegyzése], akár jiddis nyelven, akár az ország nyelvén azok számára, akik nem tudnak jiddisül”. Nem lehet tudni, hogy a fent említett két jiddis verzió melyikét terjesztette Grünwald rabbi, de itt is, ugyanúgy, mint fent, úgy vélem, kijelenthetjük, hogy mivel nem ismerünk másik magyar nyelvű kiadvány *Chovat násim* címmel, az említett mű a Kohn-féle könyv lehetett. Ebből látszik, hogy annyira hitelesnek tartotta ezt a magyar nyelvű művet, hogy ő maga vállalta a terjesztését saját városában.

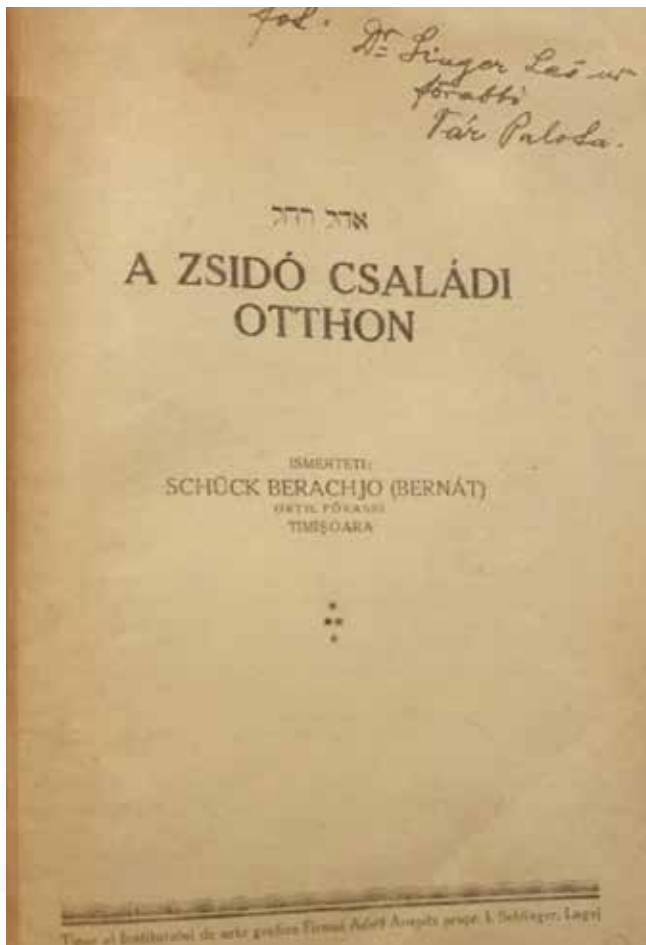
Nehezen tudom elképzelni, hogy minden kétséget kizáróan fény derüljön még a magyar nyelvű *Chovat násim* szerzőjének kilétére.

OHEL RÁCHEL – A ZSIDÓ CSALÁDI OTTHON²²

Ezt a művet Schück Bráchjá [Bernát] (1895–1941) temesvári rabbi írta édesanyja, Ráchel emlékére – innen a könyv címe: „Ráchel sátra”. A rabbi a trianoni határok miatt nem tudott eljutni édesanyjához, amikor értesítették, hogy haldoklik, ahogy az Előszóban írja: „... midőn váratlanul kaptam a távirati értesítést, hogy édes jó Anyám súlyos beteg lett, jőjjenek mielőbb haza. Az állomáshoz futva felszállhattam még az indulásra készen álló vonatra, ami az én fájdalmasan kínos izgatottságo-

mat némileg enyhítette, reményt adva, hogy 14 óra múlva viszontlátom jó Anyámat. De a határ őrrei a távirat szomorú szövege és könyörgésem dacára nekem nem engedték meg a szülőházam határain való belépést, passzusom dacára, vízum hiányában... Így bizony meglettem fosztva gyermeki kötelmem teljesítésétől, olyasmitől, amit én a gyarló földi létben többé nem pótolhatok... Jó Anyámat, a 85 éves matrónát is igen megrendítetté értesítesem, hogy visszaküldtek a határról és csak három nap múlva juthatok hozzá vízumosan. Ez a hír végleg elvette jó Anyám erejét és szó szerint mondta: ...három nap múlva én már nem leszek e földön...”.

A 158 oldalas mű több témával foglalkozik, mint az eddig vizsgált kiadványok. A hosszú előszó és bevezetés

után olyan fejezetcímeket találunk, mint „A Zsidóság viszonya a többi felekezethez”, „Az ember”, „Jiszroél kiválasztottsága” stb. Ezek mellett több mint 30 oldalon keresztül foglalkozik a házassági törvényekkel, aztán a *nidá* törvényeit vizsgálja. Ezek után további nőket érintő témák következnek: „Az áldott állapotú nő”, „A gyermekágyas időszak”, „A Cháló törvénye” és „A Sábbsz gyertyák gyűjtása”.

A könyv sok lábjegyzettel van ellátva, ezekben a szerző magyarul jelöli meg a forrásokat és idéz rabbinikus és világi irodalomból. Mivel az előszó²³ „5668 Mönáchem Ov”-ra van datálva, sejteni lehet, hogy körülbelül 1929-ben jelent meg a könyv.

Az, hogy Schück rabbi magyar nyelven írta a könyvét, nem meglepő, ha tudjuk, hogy apja, Schück Slomó Cvi (1841–1916), aki hosszú éveken keresztül volt karcagi főrabbi, ortodox rabbi létére sokkal nyitottabb volt a kortársainál, héber nyelvű könyveiben sokszor idézett világi történelemről és kultúráról szóló művekből is. Az ortodox neológ kettéválásról is az volt az álláspontja, hogy közelednie kellene egymáshoz az irányzatoknak és nem szabad éles szakadékot képezni közöttük²⁴. Emiatt sok ortodox rabbi elzárkózott tőle és a könyveitől, mondván, hogy nincsenek teljesen rendben a hitelvei²⁵. (Bráchnjá rabbi édesapja védelmében még egy külön kis könyvet is megjelentetett 1912-ben²⁶.)

Schück Slomó Cvi rabbi „fiai nevelésében hűséges volt elveihez”, ahogy arról egy visszaemlékezés is tanúskodik²⁷: „Fiai, Bernát és Mór, kiket rabbiknak szánt, az otthoni talmudtanulással egyidőben a helybeli gimnáziumban iskoláztak, ami egyedül elegendő volt arra, hogy a korabeli orthodoxia kiközösítse. Azután jesivákba küldte fiait, előbb az országban, majd Frankfurtba, a magyar származású dr. Horowitz rabbihoz. Onnan mint világi tudományokban is jártas rabbik tértek vissza. Schück Bernát előbb Székesfehérváron, majd Temesváron volt rabbi, Schück Mór pedig apja utóda a karcagi rabbi állásban”.

Mindezekből érthető, hogy egy ilyen fontos ügyben, mint a magyar zsidó nők megismertetése a mikve törvényeivel és más, nőkre vonatkozó előírásokkal, Schück Bráchnjá rabbi könnyen felvállalhatta egy magyar nyelvű mű megjelentetését nem anonim módon, hanem a saját neve alatt.

¹ *Egység* 143. szám 19–22. oldal; ² *Chovat násim* 7–8. oldal; ³ *Uo.* 8. oldal; ⁴ *Uo.* és 32. oldal; ⁵ *Uo.* 41. oldal; ⁶ *Uo.* 7. és 15. oldal; ⁷ *Egység* *uo.* 19. oldal; ⁸ Apósa, Kohn Peszách Jehudá rabbi utódjaként, aki 1869-től haláláig volt ott rabbi (*Cháchné Tránszilvánia* 2. rész 125. oldal); ⁹ Lásd lent a 10. lábjegyzetben és az ajánlásában (*hászkámá*) a *Dárké jösárim* című könyvhöz. Lásd még *Igrot Lechem Slomo* 184. levél; ¹⁰ Meghalt 1943 – lásd *Imré Jehudá* a Tórához, *Ácháre* hetiszakasz végén, 234. oldal; ¹¹ Forrása: *Sulchán áruach, Orách chájim* 1. kötet címlapja, ami a kiadásában jelent meg kb. 1940-ben. Lásd még *Igrot Lechem Slomo* *uo.*; ¹² *Cháchné Tránszilvánia* 1. rész 117. oldal végén; ¹³ Szerepel a „Melléklet a *Magyar Könyvszemle* 1898. évi IV. füzetéhez” listáján 14. oldal; ¹⁴ De az is lehet, hogy apósa, Kohn rabbi a szerző, aki fiával, Sámuellel adatta ki a művét. Mivel azonban nincs tudomásunk arról, hogy Kohn rabbi könyveket írt volna, inkább Rosner rabbira tippelek, akinek sok más héber nyelvű könyve jelent meg az évek során, lásd *Cháchné Tránszilvánia* 2. rész 229–230. oldal; ¹⁵ 233. tétel, nincs oldalszám; ¹⁶ 168. oldal 11. paragrafus; ¹⁷ Róla lásd *Álé zikáron* 40. szám 49–52. oldal; ¹⁸ Ez derül ki a rabbik ajánlásainak (*hászkámot*) dátumáról és a *Vájlakét Jozsef* beszámolója is megerősíti; ¹⁹ Náftáli Ben-Menáchem szerint ez a füzet az 1930-as években jelent meg (lásd *Sinai* folyóirat 64. kötet 46. oldal 23. szám). A jiddis nyelvű *Lexikon fun der jiddiser literatur* (2. kötet 417–418. oldal) teljesen összekeverte az adatokat a füzetekről; ²⁰ *Kerem lóDávid, Moádim* 2. kötet, 2008. kiadás, 515. oldal végén; ²¹ Lásd RÁSI kommentárját a *2Mózes* 19:3-hoz; ²² Köszönettel tartozom Carciente Joélnak, aki a gyűjteményéből rendelkezésemre bocsátotta ezt a könyvet; ²³ 13. oldal; ²⁴ Lásd *Cháchné Hungárjá* 1. rész 155–158. oldal; ²⁵ *Lásd uo.* 158. oldal végén és írásom in: *Heárot ubiurim* folyóirat 926. szám 57–58. oldal 6. lábjegyzet; ²⁶ *Cháchné Hungárjá* *uo.* 51. lábjegyzet, lásd még *Cháchné Tránszilvánia* *uo.* 255. oldal; ²⁷ *A karcagi zsidók története*, Jeruzsálem 1977, 67–68. oldal.

Az óbudai „Lélekűdv Egylet” kegytárgyai az 1910-es évekből

SISSI ÉS AZ ÓBUDAI TÓRATEKERCS

ANEKDOTÁK ÉS TÖRTÉNETÉK AZ ÓBUDAI TÓRÁKRÓL

Óbuda nem csupán a fővárosi zsidóság bölcsője, de a zsidó bölcsességek és történetek kifogyhatatlannak tűnő tárháza is. A Judapest anno e havi írásában egy újabb óbudai legendával ismerkedhetnek meg, melyből kiderül, hogy Sissi hercegnő halála napján leejtették a Tórát és elgurult a keter, vagyis a Tóra koronája is. De szó lesz a Münz Mózes rabbinak tulajdonított aprócska tóratekercsről is, amit egy évben csak egyszer vettek elő az óbudai páncélszekrényből. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

ROSSZ ÓMEN AZ ÓBUDAI ZSINAGÓGÁBAN

Az 5658-as zsinagógai év utolsó sábesze, párását *Nicávim-Vájélech* szombatja volt 1898. szeptember 10-e. Mint máshol, Óbudán is reményekkel telve készültek a zsidók az új évre, szombaton késő este újból terveztek összegyűlni a zsinagóga ódon falai között, hiszen akkor kezdődött a Szlichot imák mondása is. Azonban a megszokott és az eltervezett imarendjüket és a lelkük nyugalma egy váratlan eset rázta meg. Leejtették a tóratekercsset.

A több mint százhusz éves történetről a korszak vezető, magyar nyelvű zsidó lapja is beszámolt, ráadásul a szerencsétlen esetet Wittelsbach Erzsébet magyar királyné (1837–1898), vagy a köznyelvben híressé vált becenevén, Sissi hercegnő tragikus meggyilkolásával hozták egybe:

„Óbudáról, hitelt érdemlő oldalról jelentik, hogy ott a zsinagógában egy sajtóságos véletlen megjósolta a

nemzetet érő nagy csapást. Persze a néphit szerint, mely hisz a csodákban. A zsidó néphit ugyanis azt tartja, hogy ha a szentírást leejtik: az nagy szerencsétlenséget jelent. Nos és Óbudán, a királyné szerencsétlenségének napján a kántor a szentírást, melyet olvasás végett kivett az írástartóból, leejtette és a Tóra aranykoronája, mely a szentírás ékességéül szolgál, a tekercsset fogó faoszlopok tetejéről letörtött és messze elgurult. Az ilyen esetekből következő néphit alapján nagy volt ezért az ájtatoskodók között a rémület és a főrabbi a szószékről is kifejtette a néphit tartalmát. Este csakugyan megjött a hiób-hír, hogy a királynét meggyilkolták. A felséges asszony gyászos végét már most az óbudai zsidók a Tóra koronának lehullásában előre megjósolt szerencsétlenségnek tekintik és a jámborabbak a pap rendelkezésére az ilyen esetekben szokásos böjtnapokat (6 hétig minden hétfőn és csütörtökön) nagyon pontosan tartják be.”¹

Vajon ez a sajnálatos baleset vezetett ahhoz, hogy Blumenkranz Leó (Sámuel) kántor, aki 1894-től² szolgált Óbudán, hamarosan a délvidékre tette át székhelyét és 1903-ban Bácsstopolyáról (Bačka Topola, Szerbia) Óbecsére (Bečej, Szerbia) költözött?³ Ezt már valószínűleg soha nem tudjuk meg.

DÍOHÉJBAN A TÓRA LEEJTÉSE UTÁNI BÖJTRŐL

Nem találtam arról információkat, hogy vajon miket mondhatott a Tóra leejtésével kapcsolatos néphitről az óbudai rabbi, dr. Adler Illés (1868–1924). Mindenesetre érdemes áttekinteni, hogy milyen forrásokat találunk erre szent könyveinkben.

A *Talmud*ban⁴ az áll, ha valaki – az Örökkévaló mentsen tőle – egy szándékosan felgyújtott tóratekercsset lát, akkor annak – mint a családtag gyászolásakor – be kell tépnie („kerijá”) a ruháját. A *Sulchán Áruch*⁵ pedig kiegészíti a ruha szélének be-

A KÉPEK FORRÁSA: MILEV

tépését azzal, hogy nem „csak” a felgyűjtött Tóra látványánál, hanem a TánáCh bármely könyvéénél és a tflinnél is így kell cselekedni. Eddig azonban nem hozzák összefüggésbe a Tórával – *chász vesáalom* – történő szerencsétlenséget a börtönnel.

A *Sulchán Áruch*⁶ említést tesz arról, hogy három rémálmom esetében – közöttük az égő tóratekerces látványával – még sábeszkor is lehet börtölni. Azonban itt még mindenképpen különbséget kell tenni az égés és a leejtés között, mely utóbbi visszafordíthatatlan kárt nem okoz.

A praktikus zsidó életre íródott *Kicur Sulchán Áruch*⁷ viszont már egyértelműen az áll, hogy ha valaki leejt egy tóratekerceset, még ha az takaróban is volt, börtölnie kell, és az a „szokás”, hogy azok is börtölnenek, akik látták az esetet. S bár a *Kicur Sulchán Áruch* sem írja, hogy hány napig kell ilyenkor börtölni, elterjedt, hogy negyven napon keresztül. Utóbbi eredete valószínűleg Ráv Hunához köthető, aki egyszer hanyagul járt el tflinjének feltekerésekor és a szíjnak a festett oldala befelé fordult, ezért ő negyven napig börtölni.⁸

A negyven nap okát a MáHÁRSÁ (Ráv Smuél Eliezer háLévi Eidels,

1555–1631) pedig úgy magyarázza, hogy a tflin a Tóra koronája, a Szentírást pedig negyven napon keresztül adta az Örökkévaló.⁹ Ráv Jozsef SÁul Nathansohn (1808–1875) lengyelországi *poszék* pedig úgy határozott, hogy ha valaki – *chász vesáalom* – leejt egy Tórárt, akkor annak negyven napig kell börtölnie.¹⁰

Talán kissé meglepő módon – hívja fel erre a figyelmet a Bar-Ilan Egyetem egyik professzora, Dr. Ari Z. Zivotofsky rabbi – ezt még az ortodoxnak nem mondható közösségekben is tartják. Egy online is olvasható cikk szerint Daniel Sherbillnak, a Miami Beach-i Temple Emanu-El reformrabbijának például a mai napig a rémálmaiban jön elő egy 1995-ös eset, amikor még chicagói rabbisága idején, az őszi nagyünnepekkor leejtették a tóratekerceset, utána pedig sokan negyven napig börtöltek napkelte-től napnyugtáig.¹¹

VÉLETLEN EGYBEESÉS(?)

Minden bizonnyal nem több véletlen egybeesésnél, de azért megrendítő, hogy az *Egyenlőséget* lapozgatva megtudjuk: a fenti eset után pont két héttel, *sábesz suvókor* elhunyt Óbuda neves rabbiülnöke Ráv Oesterreicher Pinchász Eljáhu („Österreicher P. Elias”, 1814–1898/5659. tisi 8.), aki 41 éven keresztül töltötte be e megbecsült pozíciót.

Adler rabbi a temetésen rangidős kollégáját, aki két évvel korábban maga iktatta be őt a főrabbiszékbe, Oesterreicher rabbit Eljáhu próféta-hoz hasonlította, „aki a bánatos kesergő anyának tetszalott gyermekét, a Tórárt és tanulását, föltámasztotta és életben tartotta működési helyén.”¹²

AZ ÓBUDAIK AJÁNDÉK TÓRÁJA

„Ne vond meg a jót gazdájától, midőn kezded hatalmában van, hogy megtegyed.”¹³ Óbudán pedig nem csak gyűjtötték és őrizték a Tórákat, hanem a bölcs Salamon szavai szerint cselekedtek és ha szükség volt, akkor sajátjukkal segítettek ki más hitközséget. Amikor 1927 végén a csőcselék feldúlta a nagyváradi (Oradea, Románia) Cion Temp-

Az 1700-as évek végén készült tóratekerces-korona, melyet Óbudán használtak.

lomot, akkor az óbudai hitközség az elsők között sietett segíteni a Szentírás nélkül maradt hittestvéreknek. 1928. január 24-én, kedden a mincha ima után tartottak ünnepi közgyűlést az óbudai zsidók, ahol egy kóser Széfer Tórárt adtak át dr. Fehér Márton (1877–1938) ügyvédnek, a nagyváradi neológ hitközség gazdasági elnökének, az erdélyi Magyar Párt egy odaadó harcosának.

„Az ünnepi beszédet dr. Neumann József főrabbi tartotta, aki megható szavakkal vett búcsút a Tórártól és ennek fontosságát, misszióját magasröptű beszédben ecsetelve, útnak indította a Tórárt, hogy keleten teljesítse misszióját: legyen az igazságnak, a megértésnek hirdetője, a magyar zsidóság testvéries együttérzésének örök szimbóluma.”¹⁴

KÜLÖNLEGES TÓRÁK ÓBUDÁN

„És most írjátok föl magatoknak ezt az éneket és tanítsd meg rá Izrael fiait, tedd azt a szájukba, hogy legyen számomra ez ének tanúnak Izrael fiai ellen.”¹⁵ – Ahogy ebből Rává magyarázza a *Misnában*, minden zsidónak kötelessége egy tóratekerceset írnia, még akkor is, ha örökölt egyet.¹⁶ Az óbudai zsidók közül pedig igen sokan komolyan vették ezt a micvát, s többen összeálltak, hogy tóratekerceset írassanak, melyek az évszázadok

Az Óbudai Zsinagóga enteriőrje a háború előlőtről

olyan szép számmal gyűltek össze az óbudai frigszekrényekben. 1933-ban, az akkori rabbi, dr. Neumann József (1875–1964) pont negyven darabot számolt össze.¹⁷

A rabbi megemlíti, hogy az ősi hitközség saját Tóráit tovább gyarapították a magán minjánok széferjei, illetve minden egyes letételeknek is külön szentírása van, egyes darabok, már akkor több mint 200 évesek voltak. Talán a legkülönlegesebbet az ottani Chevre Kadisa őrizte, egy kóser miniatúrát, mely mindösszesen 11 cm, az írás része pedig 9 cm magas volt, az összsúlya pedig 30 dekagramm. Ezt az unikumot egy Wertheim-féle székben őrizték, s egy évben csak egyszer, Szimchát Torá napján vették elő.

Neumann rabbi a következőképpen írta le ezt a fantasztikus Tórárt: „Betúcskái mint a gyöngyszemek sorakoznak egymás mellé, tiszták és szabad szemmel olvashatók. Az egész művészi kivitelű vértetével, apró tornyoskájával, kicsinyke jádjával olyan, mint egy drága játékszer, vagy egy szent klenódi-um, amit a júdabeli királyok vittek magukkal, ha háborúba mentek. Kivitele mesterkézre vall. Lokális hagyományok szerint a Máhárám Müncz írta volna, sajátkezűleg. A mester mindenütt nagyot alkot. Ő is megörökítette magát. A nagyvonalú templom monumentalitásában éppen úgy, mint a gyöngyírású, Tóra miniatúrságában.”¹⁸

KI LÁTOTT IGAZI ÖRÖMET?

Aki láthatta Szukkot utolsó napján a vízmerítés ünnepét, válaszolja a Talmudban¹⁹ jártas. Ezt viszont még egy dologgal egészítette ki

Tóraszekrénytakaró-függöny 1830-ból

Neumann rabbi, mégpedig az óbudai Szimchát Torá ünnepével. A főrabbi maga is hozzátette, hogy a haladás szele nem hagyta érintetlenül Óbuda sokszor sikátorszerű szűk gettójának utcáit sem, azonban a Tóra szeretetén egy cseppet sem tudott koptatni.

„Aki nem látta a vízáldozatot a hajdani jeruzsálemi Szentélyben, az nem látott igazi lelki-vígasságot életében, mondja a Talmud (*Szukkoh* 51.) Ezt megtoldom azzal, ki nem látta az óbudai Szimchász Tórárt az óbudai templomban, annak fogalma sem lehet a Tóranak még ma is fennálló tiszteletéről. Mert menjenek csak el kedves olvasóim a díszes, haladószelemű, orgonás zsidó katedrálisokba, Szimchász Tóra és Tischobóav között alig látnak ott valami nagy különbséget, legfeljebb azt, hogy ottani tischobóavi gyüleke-

zeten nevetni, a szimchásztorain meg sírni lehetne.

Mert ki van ott? Egy elhagyott, csalódott pap, egynéhány elkeseredett, agyonredukált tisztviselő és nyolc-tíz hajlott hátú, fizetett minján-mensch aggastyán. A choszonokat is csak úgy lasszóval kell fogni az utcáin a dolguk után siető tömegek közül. Addig itt Óbudán, Szimchász Tóra előestéjén, sőt már Schminiaceresz kora délutánján a nagytemplomnak tágas előtérén, különösen annak a Zichy utca felé eső részén a beláthatatlan gyermektömegek nyüzsgése feketéllik. Toporgó kis babák sem maradnak otthon, édesanyjuk karjaikon hozzák. Estére színültig telik meg a templom, elülső padokat kizárólag gyermekek foglalják el.

Hogy mi van ebben a templomban, mikor a főrabbi azzal a piciny Tórával a karján a végtelen körmenet élén megjelenik, azokat a kipirult gyermekarcokat, a tiszta, tűzben ragyogó szemeket, azokat a csókos szájakat, felnőtteket is magával ragadó, a gyermekek lelkéből ömlő, forró ünnepi hangulatot tollal nem lehet leírni, szóval nem lehet kimondani, az olyan élmény, melyet szemtől-szembe kell látni, melyet személyesen át kell élni.

Az óbudai Tóráknak ezt az örömművét messze vidékről érdemes megnézni, mert eleven lüktető igazsággá varázsolja elénk a Zsoltárkirály (*Thillin* 8:3.) versét: Mipij ollelim bõjonkim jiszadthó óz, lómáán orrõrechah lóhasbit ojév umithnákkém, a kisedek szája által szilárdul a Tan tekintélye ellenségeid fájdalomra, gyűlölet és gonoszság minden törvetése megdől vele szemben.”²⁰

Hála az Örökkévalónak 2010 óta újból visszaköltözött a régi idők Tórárt szerető szelleme Óbuda ódon falai közé.

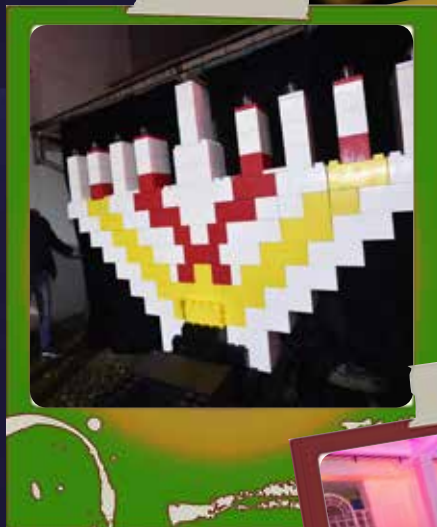
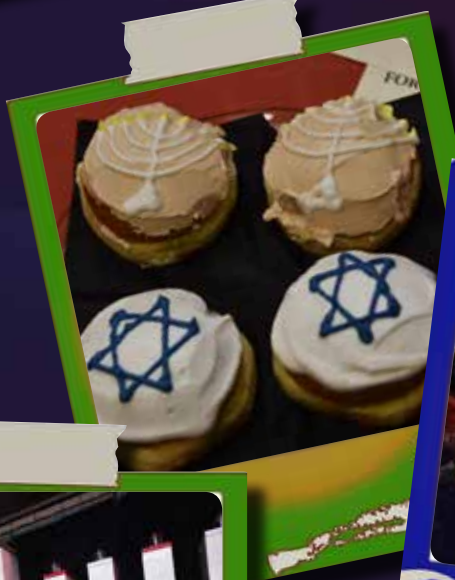
¹ „Hirek – Lehullott a korona.”, *Egyenlőség*, 1898. 17. évf. 37. szám, 11–12. oldal; ² „Hirek – Az óbudai izr. hitközség”, *Egyenlőség*, 1894. 13. évf. 5. szám, 10. oldal; ³ „Hirek – Kántor választás.”, *Egyenlőség*, 1903. 22. évf. 14. szám, 11. oldal; ⁴ *Moéd Kátán* 26a.; ⁵ *Joré Déá* 340:37.; ⁶ *Orách Chájim* 288:5.; ⁷ *Kicur Sulchán Aruch* 28:12.; ⁸ *Moéd Kátán* 25a.; ⁹ *Chidusé Agádot Moéd Kátán* 25a.; ¹⁰ *Divré Sául ál Agádot háSász Szánhedrin* 43a.; ¹¹ Lucette Lagnado, „When Handling Precious Scrolls, Torah Lifters Pray for Successful Hoist”, *The Wall Street Journal*, 2012. 04. 26. [2021. 12. 07.]; ¹² „Hirek – Österreicher rabbi.”, *Egyenlőség*, 1898. 17. évf. 38. szám, 11. oldal; ¹³ *Példabeszéd* 3:27.; ¹⁴ „Hirek – Az óbudai zsidók Tórájának átadása.”, *Egyenlőség*, 1928. 48. évf. 4. szám, 14. oldal; ¹⁵ *5Mózes* 31:19.; ¹⁶ *Szánhedrin* 21b.; ¹⁷ Dr. Neumann József, „Az óbudai tórák”, in: Kecskeméti Vilmos (szerk.), *Zsidó évkönyv az 5692–3. bibliai évre*. Budapest: Zsidó Évkönyv, 1933. 228. oldal. A továbbiakban: Neumann, 1933.; ¹⁸ Uo.; ¹⁹ *Szukká* 51b.; ²⁰ Neumann, 1933: 229–230. old.

Hanukai lángok az egész országban

„Mindannyiunk mögött ott van közel két év, ami az egész világot és a mi életünket is megváltoztatta. Fantasztikus érzés, hogy újra itt tudunk lenni és szabadon tudjuk ünnepelni a Hanukát” – ezekkel a szavakkal köszöntötte Köves Szmó rabbi a debreceni köztéri hanukai gyertyagyújtáson összegyűlteket az ünnep utolsó estéjén. És valóban nem mindennapi élmény volt újból személyesen együtt ünnepelni. Hiszen akár esett, akár fűjt, a Nyugati téren összegyűltek az emberek, énekelve, táncolva hirdették a Hanuka csodáját, ugyanott, ahol először 24 éve lobbantak fel Magyarországon az ünnepi lángok köztéri hanukijában. A Hanukorcsolya több embert vonzott, mint bármelyik más évben.

Hanukai lángok égtek Újbudán, a Várnegyedben és más fővárosi helyszíneken, valamint Budapesten kívül Szentendrén, Miskolcon és Debrecenben. Kínáltak programokat kicsiknek és nagyoknak, kültéren és beltéren egyaránt. Ahogy gyarapodtak a fények, úgy gyarapodott az öröm. Fogytak a fánkok és a látkeszek, pörögtek a trenderlik. Adja az Örökkévaló, hogy sok hasonlóan csodás ünnepet tölthessünk együtt, izgalmas programokkal, biztonságban és egészségben.

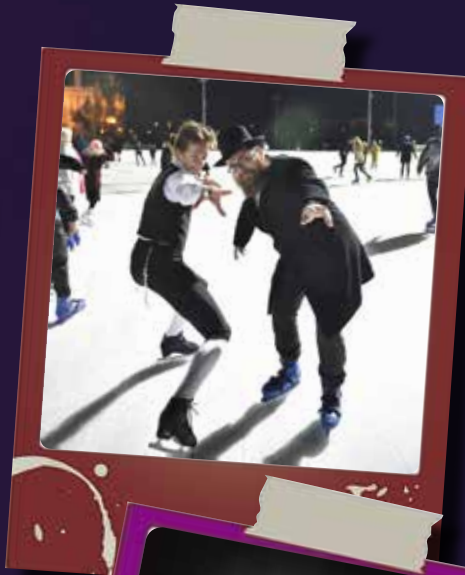
HANUKA

HANUK

UKA

HANGOT ADTUNK A TÓRÁNAK

A nyáron különleges felkérést kaptam: olvassak fel egy hetiszakaszt magyarul a Tórából egy internetes portál számára. Azonnal magával ragadott az ötlet, nemcsak azért, mert nagyon szeretek felolvasni, hanem azért is, mert nagyon közel állnak a szívemhez az ilyen „alulról jövő” kezdeményezések, vagyis az olyan projektek, amelyekben a közösség hoz létre valamit a saját fejlődése, a saját gazdagodása érdekében. **STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA**

A KÉSZ MŰVET EGY BARÁT EMLÉKÉRE AJÁNLOTTÁK

Mint kiderült, az én hanganyagom az utolsó között volt, és hamarosan elkészült a Tóra mind az ötvennégy hetiszakaszának magyar nyelvű audio változata. Az elkészült „hangos Tórát” a közösség egy tavaly elhunyt tagjának, Saulnak az emlékére ajánlotta, mivel épp a halálának első évfordulója előtt sikerült befejezni az összes hetiszakasz rögzítését.

„Édesapám 67 évesen lett vallásos zsidó, az én esküvőm után” – kezdi a visszaemlékezést lánya, *Jáél*. „Nagyon fontos volt neki a Tóra igazsága, ha már magára vette a micvákat, akkor ő ezt teljes szívvel csinálta és meg is tette, amit tanult – és mindezt vidáman. Nagyon szerette ezt a közösséget, megtalálta benne a helyét. Tőle tanultam meg értékelni a dolgokat, megállni és látni, ami szép, amit a Jóisten teremtett.”

A HANGOS TÓRA ÖTLETE

A tórafelolvasás projektje *Koós Tamás Haim* ötlete és elhivatott munkája nyomán valósult meg. „Én még életemben nem olvastam végig a Tórát, gondoltam, meghallgatom az interneten, de magyarul nem találtam, nincs ilyen. Akkor megpróbáltam egy programmal felolvasatni, gépi hangon, de az borzalmas lett. Az unokaöcsém azt mondta, felolvasa ő nekem, aztán én is egyet elolvastam, és így indult az ötlet, hogy olvassuk fel az egészet: mindenki olvasson egyet, és legyünk sokan.” Az első szakaszokat a Vasvári zsinagóga héber olvasóköreinek tagjai közül verbuválta Haim, és végül kevesebb, mint egy év alatt, sikerült a Tóra összes hetiszakaszát rögzíteni. A felolvasások is az általa létrehozott és működtetett tfilin.hu-n hallhatóak, ahol számos más fontos anyag mellett *Oberlander Báruch* rabbi naponta megjelenő

rövid videóüzeneteinek (Napi tanítás) teljes archívuma is található.

Az első hetiszakaszt felolvasó unokaöcs, *András*, maga is egyre szorosabban kötődik a közösséghez, egy ideje már ő is tfilint rak minden nap. „Arra gondoltam, hogy nagyon sokan fogják visszahallgatni, akár évtizedekkel később is. Örülök, hogy részt vehettem ennek a projektnek az elindításában, hogy a közösség tagjainak az életével töltsük meg a Tóra hetiszakaszait.”

GERÉB ÁGNES: JÓLESETT RÉSZT VENNI BENNE

A hetiszakaszokat nem sorrendben vették fel: volt, aki a saját bár micvájának szakaszát szerette volna olvasni, vagy más módon kötődött egy hetiszakaszhoz. Erről is mesélt *Geréb Ágnes*, amikor arról kérdeztem, mi motiválta, amikor elfogadta a felkérést, hogy csatlakozzon a programhoz: „Nem is volt kérdés valahogy. Egyrészt mindig is szerettem és tudtam fölolvasni, tehát nem jelentett nehézséget, szorongást, inkább örömet. Másrészt pedig Haim olyan részt választott nekem, amihez közöm is van. Bába vagyok és a bábákról szóló hetiszakaszt olvastam föl. Meg hát olyan keveset teszek a zsidó közösségért, ezért is kifejezetten jólesett – talán ez is egy micva, ha nincs is felsorolva a 613 micva egyikéként.” Őt magát Haim személyesen kereste meg, hogy vegyen részt a programban: „A projektnek magának (és a honlapnak) megálmodója, létrehozója, a megszólalók megtalálója, instruktora, összefogója, nem utolsó sorban a honlapon való megjelenés szerkesztése, biztosítója, Koós Tamás Haim régi jó barátom. Ő említette ezt a lehetőséget.”

A felolvasás nemcsak a felhasználókat, de az olvasókat is gazdagítja: „Főszínes a tudásom zsidóság téren,

FOTÓ: KOÓS TAMÁS HAIM

jólesett egy kicsit mélyíteni rajta, különösen, hogy a téma érdekelt. Jó volt részt venni amúgy is ebben a remek kezdeményezésben, együtt másokkal összehozni egy kerek egészet. Más szempontból pedig jó volt megint a réges-régen alvó fölolvasásos tevékenységemhez nyúlni. Jó volt kicsit közelebb hozni a fölolvasás stílusával a régi, talán nehéz szöveget a hallgatókhoz – az ő fülekkel is hallgattam magam” – mondja Geréb Ágnes, hozzátéve, ő maga is meg szokta hallgatni mások felolvasását: „Érdekel, hogy ők hogyan közelítik meg a többnyire talán nekik is ismeretlen szöveget.”

A FELOLVASÓK

Minden hetiszakasz más és más hangon szólal meg: „A legkülönbözőbb embereket kértem meg, hogy olvassanak: zsidók, nem-zsidók, kicsik, nagyok, vallásosak, nem vallásosak vegyessen. Csodálatos, hogy ennyi különböző ember mind csatlakozik és elolvasson egy hetiszakaszt. Voltak, akik még soha nem jelentek meg az interneten, és éle-

tükben először kitétték a hangjukat.” A felolvasók között vannak a közösség aktív tagjai éppúgy, mint hírességek. Az egyik szakasznak pl. *Spitzer Gyöngyi*, vagyis Soma mama adta a hangját.

A *Nógrádi* családból többen is részt vettek a felolvasásban. Közülük került ki a legifjabb felolvasó, a tízéves *Dovi* is: „Van, amikor kicsit nehéz volt, de nem annyira. Kicsit izgultam, remélem, hogy lesz eredménye, sokan fogják meghallgatni és szeretni fogják. Azért csináltam, hogy mások könnyebben meg tudják ismerni hetiszakaszt, és így nem kell elolvasniuk. Remélem, hogy akik meghallgatják, azok ezzel az egy dologgal más dolgokhoz is közelebb kerülnek.”

A HANGANYAGOK (UTÓ)ÉLETE

Arról, hogy a hanganyagok használatban vannak, a visszajelzésekből lehet tudni: „Van, aki főzés vagy vezetés közben hallgatja, van, aki részletekben, van, aki egyben. Ha akárcsak egy ember egyszer meghallgatja, az már jó. Mindenkinek, aki részt vett benne, nagyon köszönöm” – mondja Haim.

A program azonban nem áll le, már el is indult a következő projekt: hangot adni a háftáraknak. András mindenkit arra biztat, vegyen részt a kezdeményezésben: „Részévé válsz a közösségnek és a zsidó történelemnek ezen keresztül. Bárki, aki szeretne kicsit részt venni egy nagy projekt létrehozásában, vág-

jon bele, nem kell félni, hogy nem fog sikerülni, ha mindenki magát adja hozzá. Lényeg, hogy önmaga legyen.”

És miért van ennek jelentősége? Haim nagyon szép magyarázatot ad erre: „A 613. micva, mely Mózes halála előtt hangzik el, arra utal, hogy mindenkinek kéne írni egy Tórárt: ’Most tehát írjátok föl magatoknak ezt az éneket és tanítsd meg arra Izráel fiait...’ (5Mózes 39:19.) – én azt gondolom, hogy most ötvennégyen ’élelnekeltük’ a Tórárt.”

A felvételek elérhetők a HallgaTora.hu oldalon. Olvasásra jelentkezni az audio@tflim.hu e-mail-címen lehet. Eredetileg megjelent a Gut sábesz magazinban.

„Meghalni ifjan nem akartam...”

SZENES HANNA MINT KÉPREGÉNYHŐS

Képregény formában dolgozta fel a MAZSÖK (Magyar Zsidó Örökség Közalapítvány) Szenes Hanna életét. A Kemény Ferenc Nemzetközi Kiadó által megjelentett kiadvány célja, hogy közelebb hozza a fiatalokhoz a cionizmus történetének legendás alakját. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

FORRÁS: ALOMGYAR.HU

KÉPREGÉNYEK A HOLOKAUSZT-IRODALOMBAN

Képregényekre gondolva olyan művek jutnak eszünkbe, amelyek elsősorban gyerekeknek, legfőleg kamaszoknak szólnak, a valóság azonban az, hogy a 19. században elterjedté vált műfaj bőven kínál felnőtteknek szóló tartalmat is. Mégis nehezen tudjuk elképzelni, hogyan kapcsolódhat össze a II. világháború és holokauszt története a képregénnyel.

Hegedűs Anikó 2013-ban megjelent Szuperhősöktől az egerekig? Holokauszt-ábrázolások a képregényben című tanulmányában tekintette át a holokauszt-képregények II. világháború idejétől napjainkig ívelő történetét. „A legelső Holokauszt-képregény különlegessége, hogy 1942-ben egy koncentrációs táborban született. Gurs-ban Franciaország 1940-es német megszállását követően alakult koncentrációs tábor, ahol más franciaországi táborokhoz hasonlóan engedélyezett volt némi művészeti tevékenység.” Az itt készült és fennmaradt alkotások között szerepel Horst Rosenthal képregénye, a Mickey au Camp de Gurs. Rosenthal, aki a művében elsősorban a „rendszer létrehozó rendelkezéseket és az ehhez szükséges papírmunkát mutatja be, amely rengeteg ember szenvedését képes volt elpalástolni”, Auschwitzban gyilkolták meg még abban az évben.

Egészen más az Egyesült Államokban született képregények narratívája. Ezek a háború alatt és után is az amerikai katonák hősiességére fókuszál-

tak: a zsidókat mentő szuperhősök és a velük szemben álló Hitler mint klasszikus szupergonosz jellemző ezekre a művekre. Ezek között még kevés, amelyekben történelmi hűségre törekedtek volna az alkotók, ám a '70-es évekre kialakult egy elvárási az események megjelenítése kapcsán: „a Holokausztot az adott művészi forma lehetőségeihez mérten hűen, a komoly hangvételt és a halottak iránti tiszteletet szem előtt tartva kell megjeleníteni” – írja Hegedűs Anikó.

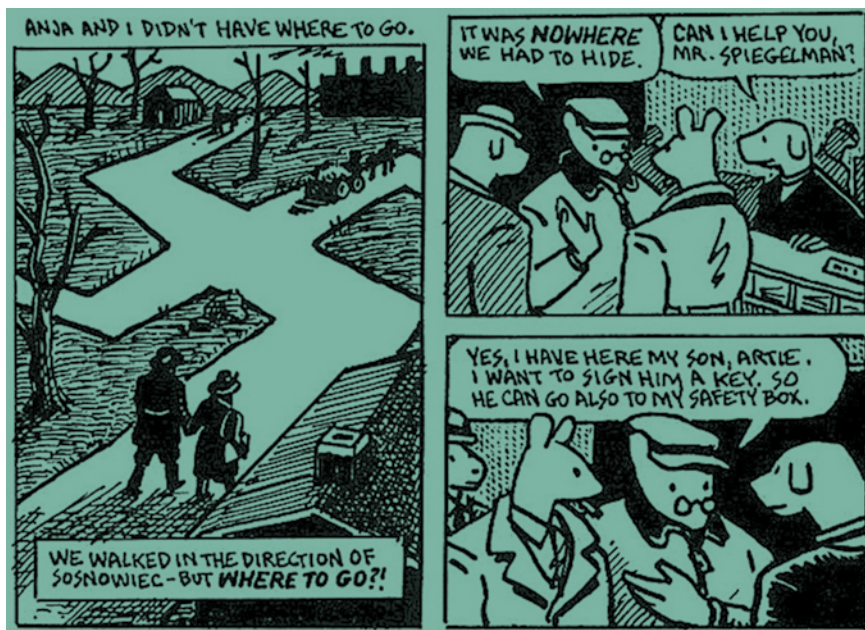
Ebben a korban született a legismertebb holokauszt-képregény, a Maus, melynek megalkotására Art Spiegelmant „idősödő apja múltjának megörökítése vezérelte”. Spiegelman Pulitzer-díjat kapott a kétrészes „graphic novel”-ért, mely elsőként „megmutatta a közönségnek, a képregény nem csak szuperhősökről szólhat. Komoly fogadtatásához biztosan hozzájárult a holokauszt-történet jelentősége, valamint a gyerekesnek tartott képregény-műfaj és a komoly téma közötti feszültségek kiaknázása.”

A 2000-es években – részben a Maus sikere nyomán – egyre több holokauszt-képregény készült. Ezek között találunk magyar vonatkozást is: Miriam Katin 2006-os *A We Are On Our Own* (Magunkra vagyunk hagyva) című képregénye a szerző

Amerika kapitány kiűri Hitlert

FORRÁS: MARVEL.COM

KORRAJZ KÉPREGÉNYKOCKÁKON

A most megjelent képregény Szenes Hanna életét gyerekkorától kezdve kíséri végig egészen tragikus haláláig. Az elbeszélést Szenes kínvalatása keretezi, 1944-ben született versének egy-egy sorával illusztrált képeken:

*Egy - kettő - három...
nyolc a hossza.*

*Két lépéssel mérem a szélet,
Kérdőjelként lebeg az élet.*

*Egy - kettő - három...
tán egy hét is,*

*Vagy a hó vége még itt talál,
De fejem felett a halál.*

*Huszonhárom lennék
most júliusban.*

*Merész játékban számra tettem,
A kocka perdült. - Veszítettem.*

saját sorsát mutatja be, ahogy kétesztendő kislánként édesanyjával Budapestről elmenekülve vidéken bujkáltak.

HANNA SZENES A KISZÉLET
KÜLÖNÖS JELENTŐSÉGGEL
BŐR 2500 HONFITÁRSAT KÖL-
NÖSÍTETTE A
HALÁLTÁBORTÓL!

AZ OSZTÁG FELADATA, HOGY A
LANDOLÁST KÖVETŐEN VEGYÉK
MELÉ A KAPCSOLATOT A JÚGOSZLAV
PARTIZÁNOKKAL.

- MAJD EGY ALKALMAS PILLANATBAN
HATOLJANAK BE MAGYAR TERÜLETRE.

A KÖZÖS ÖSLÉ ELLENÉRE HANNA ÉS TÁRSAI
BIZONYTALANSÁGGY ÉSZLELNÉK.

AZ OSZTÁG EGYELŐRE
NEM INDÍTHATJA MEG AZ
AKCIÓT...

... A NÉMET HADSEREG
EKÖZBEN MESSZÁLLJA
MAGYARORSZÁGOT.

Az elbeszélést különlegessé teszi, hogy az eseményeket részben a főhős naplójából vett idézetek segítségével ismerjük meg. Ezek a szövegrészek tipográfiaiailag is elkülönülnek a szövegbuborékok párbeszédeitől és az elbeszélő részeketől. Marksheid Ádám sokrétű illusztrációi és jól megfogalmazott szövege végigvezetik az olvasót a boldog gyerekkortól a tragikusan korán bekövetkező végig.

A képregény valódi korrajzot is ad: a '20-as, '30-as évek budapesti polgári zsidó élete és a dombóvári nyarak szépsége mellett a magyar zsidóság fölött gyülekező árnyakat éppúgy bemutatja, mint a Szentföldre, vagyis az ekkor brit fennhatóság alatt álló Palesztinába érkezők mindennapjait. A képregény sok II. világháborús témát feldolgozó művel ellentétben nem használ fekete-fehér képeket a borzalmak megjelenítésére, ugyanakkor végig nagyon tudatosan használja a színeket a különböző események hangulatának megjelenítésére.

A KIADVÁNY CÉLJA

A kiadó szándéka szerint Szenes Hanna születésének 100. évfordulójára kiadott képregény a fiatal generációhoz hozná közelebb a cionista hős történetét. Bár ajánlott életkor nincs feltüntetve a kemény kötetes kiadványon, a nagyobb felső tagozatosoknak, 7-8. osztálytól ajánlanánk. Hogy meglásuk, valóban eléri-e a célját, arra kértünk egy 14 éves, nyolcadikos lányt, hogy olvassa el és mondjon véleményt róla. „Nem szeretem a képregényeket, de ez tetszett. Jók a rajzok és ahogy meg van írva.” Noha kritikuskunk ismerte Szenes életútját, még így is talált újdonságot a műben. – „Sokat megtudtam a korábbi életéről és arról, hogyan élt Izraelben. Erről eddig kevesebbet olvastam. Viszont hiányoltam, hogy a végén nem szerepelt, ahogy meghalt. Amikor be akarták kötni a szemét a kivégzéshez, nem engedte, úgy állt eléjük” – ez a jelenet talán azért nem került be a történetbe, mert a történészek nem fogadják el egységesen a hitelességét, ám a legenda erősen tartja magát.

A történelmi hitelesség azonban egy ponton mégis megbicsaklik azon olvasók számára, akik jól ismerik Szenes életútját. Bár az Izraelben élő szerző végig Hannaként hivatkozik rá, magyar polgári neve Anikó volt. Talán a két világ, Magyarország és Izrael, asszimiláció és nemzeti öntudat közötti váltást is jobban kiemelte volna a két név (Anikó és Hanna, esetleg Cháná) használata az egységes Hanna helyett.

KÉPREGÉNYEK A HOLOKAUSZT-OKTATÁSBAN

A holokauszt témájú képregények továbbra sem örvendenek általános elfogadottságnak, és ennek elsődleges oka magának a műfajnak a kérdéses megítélése, ahogy erre Hegedűs Anikó is kitér: „Tiszteletlenség vagy napjaink egyik új médiuma a Holokauszt ábrázolására – ez az alapja sok vitának. Csupán a kulcsszavak említéséből kitűnik, hogy a viták nem az egyes művekről, hanem a képregény műfajáról ítéleznek. Ugyanis a képregény elfogadása, tekintve a műfajhoz erősen kötődő előítéleteket, továbbra sem problémamentes.”

Egyetértek azonban Hegedűssel, aki úgy véli, a műfaj alkalmas fajsúlyos témák feldolgozására is. „Képi és irodalmi eszköztára együttesen képes árnyalt, művészetileg kvalitásos, hiteles képet nyújtani a Holokausztról. [...] Így tekinthetünk rá úgy is, mint új médiumra a Holokauszt ábrázolásában, amely képes megismertetni a történeteket bárkivel, köztük fő olvasótáborával, a fiatalokkal. Ez a fiatalok számára ismerős, a sok kép által könnyen érthető és vonzó műfaj alkalmas lehet, hogy az iskolai Holokauszt-oktatásban is felhasználjuk.”

Markscheid képregénye egyértelműen jó ízléssel nyúl a témához és így remélhetőleg valóban eléri célját: ismertebbé teszi Szenes Hanna életútját szülőhazája fiataljai számára. Az olvasmány arra is lehetőséget ad, hogy olyan értékekről beszélgethessünk rajta keresztül a fiatalokkal, mint a hűség, a bátorság és az önfeláldozás zsidó eszménye, a *meszirut nefes*. Hiszen az alig 23 esztendőes lány megmenekülhetett volna a haláltól, ha elárulja társait vagy éppen kegyelemért folyamodik. Ám ő sem meg nem tört, sem meg nem alázkodott: igazi zsidó hősnőként vállalta a halált és adta vissza lelkét az Örökkévalónak.

Emlékéből
fakadjon áldás.

Napóleon és a tisá böávi böjt

DÉNES ANNA MESÉJE

Bizonyára mindannyian hallottatok már a híres francia hadvezérről, Bonaparte Napóleonról. Akkor most talán azon is elcsodálkoztok, hogy hogy kerül a csizma az asztalra, vagyis mit keres a francia császár és hadvezér egy zsidó mesében. Talán bizony zsidó volt? – kérdezhetitek, és erre a kérdésre teljes bizonyossággal felelhetjük, hogy nem, Napóleon egyáltalán nem volt zsidó, viszont sok mindent tett azért, hogy a zsidók jobban élhessenek Franciaországban, mint korábban. Sőt, nemcsak Franciaországban, hanem mindenfelé, ahol híres hadserege megfordult és fényes győzelmet aratott, Napóleon könnyebbé tette a zsidók életét.

A kis termetű császár – azt mondják, Napóleon igazán alacsony volt – óriási csatákat vívott. Hiába van messze Franciaország Izraeltől, az a távolság szinte semmi nem volt az rettenthetetlen francia hadsereg katonáinak.

Azt mesélik, hogy Napóleon, 13 ezer fős serege élén, éppen a zsidó nép legnagyobb gyásznapján, tisá böáv böjtjén érkezett meg Izrael földjére. Ahova csak ment, sírást-rívást hallott: a zsidók imádkoztak a zsinagógáikban és sírást-rívást hallottak a lerombolt jeruzsálemi Szentélyt. A császár azonban nem tudta ezt, csak a sok sírást, panaszt, jajsztót hallotta, látta az embereket, akik a földön ülve olvasnak szomorú hangon egy könyvből, és nem értette, mi történik. Ment ide, ment oda, mindenhol ezt látta. Végül már nagyon furdulta az oldalát a kíváncsiság, odament az egyik jajveszélő, nagy szakállú, öreg zsidóhoz, és megkérdezte: „Mondd, mi történt veletek? Miért sírtok, miért szomorokodtok mindannyian? Miféle csapás ért benneteket, hogy ahova csak megyek, mindenütt szomorú embereket látok és sírás hangjait hallom?”

Azt válaszolta erre az idős zsidó ember: „Uram, óriási a mi bánatunk. Már több mint 1700 éve nincsen Szentélyünk, a rómaiak lerombolták, tönkretették, népünket szétszórták. Nem tudunk felmenni évente háromszor a Szentélybe, ahogyan az Örökkévaló parancsolta, nem tudunk áldozatokat bemutatni Istennek, hát hogyan ne sírnánk, hogyan ne zokognánk? Nézd csak meg, a házaink falán egy meszeletlen faldarab mutatja, hogy mindaddig szomorúan vagyunk, míg fel nem épül újra a Szentély, és, uram, ha eljönne egy esküvőre, láthatnád, hogy még azon a boldog napon is emlékezünk a Szentélyre és egy poharat törünk el az emlékére. Mert nem lehet soha teljes az örömünk, amíg Isten nem hozza vissza az összes zsidót Izraelbe és nem építi fel Jeruzsálemben, a szent városban a Szentélyt.”

Napóleon megrendülten hallgatta az öregember elbeszélését. 1700 év telt el, és még mindig siratják a Szentélyük lerombolását? Azt mondta:

„Micsoda csodálatos nép a zsidó nép! Nem feledkezik meg a történelméről és vágyik arra, hogy Istenhez közel legyen! Biztos vagyok benne, hogy Isten megsegít benneteket, és visszahozza az egész népeteket az Ígéret földjére és felépíti a Szentélyt is, ami után anynyira vágyakoztok.”

Napóleon ideje óta eltelt még kétszáz év. Azóta is minden nap várjuk és imádkozunk, hogy eljőjön a megváltás és felépüljön a Szentély. Minél hamarabb, akár már ma!

A FRANCIA ZSIDÓ KONYHA TRIKOLÓRJA

Mint sok más zsidó közösség étkezési szokásaiban, a francia zsidókéban is hangsúlyos szerepet kap a többségi társadalom gasztronómiája. Ahogy a francia konyha is tájegységenként erősen eltér egymástól, úgy az itt élő zsidók ételei is sokfelé gyökereznek. CHANA

DEUTSCH ÍRÁSA

FRANCIA, NÉMET, ÉSZAK-AFRIKAI

Akármerre is keresgél az ember, hogy a francia zsidó konyháról gyűjtsön információt, megkerülhetetlen Joan Nathan: *Quiche, kugli és kuszkusz (Quiches, Kugels and Couscous: My Search for Jewish Cooking in France)* című, összefoglaló jellegű műve, melyben a francia zsidó konyhát mutatja be egyéni kutatásai alapján. Amikor a gasztronómiai szakembert és írónt arról kérdezték, hogy miért éppen ezt a címet adta a könyvének, rövid válaszával lényegében összefoglalta a francia zsidó konyhát: „Ez a három egyszerű recept képviseli a franciaországi zsidó konyhaművészet három fő ágát: a quiche egy francia lepény, a kugli elzászi és német, a kuszkusz pedig Észak-Afrikában népszerű, gabonából készült étel.” A franciaországi zsidó közösség gasztronómiai szokásait valóban ezek a hatások érték és érik mind a mai napig: a helyi, befogadó kultúra sajátosságai mellett a korábban már a területen élő askenázi zsidók, valamint az észak-afrikai zsidók konyhájának ízei is tetten érhetők bennük. Az, hogy kinél milyen mértékű a keveredés, vagy hogy melyik ág a domináns – természetesen a családi hagyományok döntenek el.

A LEGZSIDÓSABB FRANCIA ÉTEL: A LIBAMÁJ

Nemcsak a francia konyha befolyásolta a helyi zsidók főzési szokásait, hanem a zsidók is jelentős hatást gyakoroltak a francia gasztronómiára. Zsidó felfedezők, kereskedők és utazók nem ritkán szállítottak szárított halat, gabonaféléket és fűszereket Franciaországba. Az inkvizíció idején a Spanyolországból elmenekült zsidók egy része francia földön kötött ki, ők fűszereket, kávé és kakaóbabot vittek magukkal új otthonukba. A csokoládé a kezdeti időszakot követően gyorsan luxustermékké vált és a zsidók élen jártak mind a készítésében, mind pedig a csokoládéval való kereskedelemben. A Franciaország délnyugati részén fekvő Bayonne-ban sokan telepedtek le a menekülők közül, és a zsidó közösség elsődleges megélhetési forrása éppen a csokoládégyártás volt. A fent említett könyvben található egy csokoládés mandulatorta-recept, melyet egy bayonne-i család őrzött meg szájhagyomány útján spanyol, ladino (spanyol zsidó) és később francia nyelven négyszáz éven át.

Ami azonban a legjellegzetesebben zsidó étel a francia konyhában, az nem más, mint a tömött liba mája, a foie gras. A kutatók szerint a libatömés az ókori Egyiptomból került zsidó közvetítéssel a Római Birodalmon keresztül a kora középkori Franciaországba. A zsidóknak a továbbiakban óriási szerepe volt a libatömés technikájának tökélyre fejlesztésében és az így felhízalt libák zsírsóját a franciaországi zsidók előszeretettel használták évszázadokon át a konyhájukban. A libatöméssel kapcsolatban a háláchá, vagyis a zsidó jog szempontjából nagyon sok probléma merül fel, melyeket egy korábbi cikkünkben már részleteztünk. Itt most annyit teszünk csupán hozzá, hogy az egyik leghíresebb középkori tóratudós és kommentátor, Rási, aki borászattal is foglalkozott, ellenezte a libatömés gyakorlatát.

Mivel a főzésre általánosan használt disznózsír köztudottan tiltott a kóserság szabályai szerint, viszont húseteleket vajjal sem szabad főzni, a zsidók a jiddis szóval smálnak nevezett baromfiszírt használták többnyire főzéshez. A franciaországi zsidók a csirke- és kacsaszírnál jobban szerették a libaszírt, mivel alacsonyabb hőmérsékleten olvad és krémesebb, teltebb állagot kölcsönöz az ételnek, mint a másik két baromfi zsírja. A zsidók többnyire tehát nem is a hízott liba máját akarták felhasználni, hanem a többlet zsírt, ami a tömés következtében az állaton keletkezett, a máj pedig szép jövedelmet hozó melléktermék volt csupán. A középkorban a francia zsidók a foie gras mestereinek és legnagyobb szakértőinek számítottak és nem-zsidók is tőlük vásárolták a hízlalt liba máját. A zsidók voltak azok, akik először pépesítették a libamájat és adtak hozzá tojást vagy hagymát. Ezekből fejlődött ki a francia pâté de foie gras és a májpástétom is.

A bevezetéshez híven egy quiche, egy kugli és egy kuszkusz receptjét osztjuk meg olvasóinkkal.

BROKKOLIS QUICHE

Tejes

A tésztához: 4 pohár liszt; 250 gramm hideg vaj; 1 ek. cukor; 2 kk. só; ½ pohár hideg víz; 1 ek. ecet; 1 nagy tojás

A lisztet tálba szitáljuk, hozzáadjuk a sót és a cukrot és két éles kés segítségével beleaprítjuk a vajat. Egy kisebb tálban összekeverjük a folyékony hozzávalókat: a vizet, az ecetet és a tojást (a tojást egy üvegpohárba törjük és minden oldalról alaposan megszemléljük; csak akkor kerülhet bele az ételbe, ha nincs benne vérpötty). A folyékony összetevőket a lisztes keverékhez adjuk és nagyon gyors mozdulatokkal, a tésztát nem „túldolgozva”, villával összekeverjük, végül négy részre osztjuk és négy gombócot formálunk belőle. Az elkészített tésztát fél órára hűtőbe tesszük, ez idő alatt elkészítjük a tölteléket.

A brokkolis töltelékhez: ½ kg friss brokkoli; 1 kis fej hagyma; 1 ek. vaj vagy növényi olaj; 1 gerezd fokhagyma; só és bors, ízlés szerint; 4 tojás; 1 pohár hideg tej; ½-1 pohár reszelt sajt

A brokkolit rózsákra szedjük, vízbe áztatjuk, majd ellenőrizzük, hogy nincs-e bogár a virágok között. A brokkolirózsákat 3-4 ujjnyi vízbe tesszük, és 15 perc alatt megpároljuk. Használhatunk előre megvizsgált, fagyasztott brokkolit is, ekkor a csomagoláson levő útmutató szerint főzzük meg a zöldséget. A hagymát felaprítjuk és az olajon megpároljuk, a fokhagymát áttörjük. A megpárolt brokkolit leszűrjük, sózzuk, borsozzuk és hozzáadjuk a fokhagymát is. Egy másik tálban összekeverjük a tejet, a tojást, valamint a kissé kihűtött hagymát is.

Összeállítás: Az egyik tésztagombócot kinyújtjuk és egy formába illesztjük. Villával kissé megszurkáljuk. Erre kerül a brokkoli, majd a tejes keverék és a végén az egészet bőven megszórnuk reszelt sajttal. 180 fokra előmelegített sütőben nagyjából fél óra alatt aranybarnára sütjük és forrón tálaljuk.

KUSZKUSZ

párve, tojásmentes

Az elnevezés utalhat a búzadarából gőz fölött készített, apró szemekből álló gabonaféleségre és arra a számtalan módon felszolgált ételre is, melynek alapja a kuszkusz és egy sűrű zöldségleves vagy húsos fogás: zöldségek és marhahús vagy sűrű szószban főtt húsgombócok. Most egy egyszerű zöldséges változatot mutatunk be. Manapság egyre gyakrabban használják az előre csomagolt, pillanatok alatt elkészülő változatot.

A leveshez: 1 fej hagyma; 3 gerezd fokhagyma; 4 szál sárgarépa; 1 fehérrépa; 3 szál halványító zeller; 1 pohár, előző este beáztatott csicscriborsó; 1 cukkini; 1 batáta; 1 paradicsom; 1-1 nagy csokor petrezselyem és koriander

A csicscriborsót lábosba tesszük, bő vízben egy órán át főzzük. Sózzuk, borsozzuk, őrölt korianderrel, valamint kurkumával ízesítjük. A zöldségeket megtisztítjuk, nagyobb kockákra vágjuk és a csicscriborsóhoz adjuk. Annyi víz legyen rajta, amennyi bőven ellepi. További egy órán át főzzük a levest, közben ügyeljünk az elpárolgott folyadék pótlására. A petrezselymet és a koriandert vízbe áztatjuk, majd miután meggyőződünk arról, hogy nem támadta meg semmiféle kártevő, nagyon apróra vágva a leveshez adjuk. Variációként használhatjuk tálalásnál díszítésnek ezt a két zöldfűszert. A kuszkuszt a csomagoláson levő útmutató szerint elkészítjük. Tálalásnál a tányér közepére kuszkuszt halmozunk, erre kerül a forró, sűrű leves, főleg zöldségek és egy kevés lé, éppen annyi, amennyi megnedvesíti a kuszkuszt, de nem folyik szét a tányérban.

ALMÁS KUGLI

párve

Hozzávalók: 6 alma; 4 tojás; 1 pohár cukor; 1 pohár liszt; ½ pohár olaj; 1-2 kk. fahéj; 1 csomag sütőpor; ½ pohár mazsola (elhagyható)

Egy nagy tálban összekeverjük a lisztet, a cukrot, a fahéjat és a sütőport. Hozzáadjuk a tojást és az olajat, összekeverjük, majd beleforgatjuk a meghámozott és felszeletelt almát, valamint a mazsolát, amennyiben használunk. A keveréket alaposan kiolajozott sütőformába töltjük és 180 fokra előmelegített sütőben 45-50 perc alatt készre sütjük.

Mi a kapcsolat egy rebbe és egy újságíró között?

A haszidizmus újéve, kislév 19. alkalmából egy női est szervezői arra kértek, tartsak előadást arról, milyen szerepe van a haszidizmus tanításainak a munkában. STEINER ZSÓFIA ÍRÁSA

A világ körülöttünk folyamatosan lüktet, változik, ingereket küld, amiket nekünk be kell fogadni, fel kell dolgozni ahhoz, hogy létezni tudjunk. Ha egy pillanatra megállunk, észre fogunk venni olyan dolgokat, amiket amúgy nem is realizálunk. Ha körülnéz a környezetében (igen, most ebben a pillanatban, ennek a cikknek az olvasása közben), akkor biztos, hogy meg tud nevezni néhány dolgot még az otthona ismerős tárgyai között is, amit eddig is látott, de nem vett észre. Ha egy pillanatra az olvasást félbehagyva lehunyja a szemét és a környezet zajaira figyel, meg fog hallani olyan neszeket, amelyek eddig nem jutottak el a tudatáig, ahogy jól odafigyelve a testén is észre tud venni néhány érzetet, mint a széktámla keménysége, a ruha érintése vagy éppen az újságpapír simasága a tenyere alatt.

Agyunk megszűri az információt, ami beáramlik a fejünkbe, máskülönben megőrülnénk a sok zajtól, látványtól és más ingertől. Ráadásul nem tudnánk észrevenni a fontos dolgokat: elvonnák a figyelmünket még a táncoló porszemek is, és nem látnánk a mögöttük levő falat, nekimennénk. Nem hallanánk meg a szirénát, nem éreznénk meg, hogy valami megszűrt, mert a lényeges információ elveszne a lényegtelemek között.

Napjainkban elviselhetetlenül sok információ ömlik ránk, sokszor korlátozás nélkül, aminek a feldolgozása gyakran fáradtságot, idegességet, figyelmetlenséget okoz.

Ezért különösen fontos, hogy olyan forrásokból informálódjunk, amely megbízható, hiteles, értékes információt közvetít. Az újságíró is tulajdonképpen egyfajta szűrő: rengeteg adatot bevesz, amit aztán értékel, osztályoz, válogat belőle, összepárosítja az összetartozókat és így adja tovább az olvasónak, akihez így olyan információ jut, amit megért és fel tud dolgozni. (Itt természetesen magas színvonalú klasszikus, kulturális vagy oknyomozó újságírásról, tudósításról beszélünk, nem bulvármédia által előállított silány anyagokról.)

Újságíróként nekem az a feladatom, hogy a zsidó világ értékeit és híreit szűrjem át és adjam tovább. Ami érdekessége a feladatnak, hogy én magam nem vagyok haszid és nagyon sok olvasónk sem az, mégis egyfajta csatornaként át tudom adni a haszidizmus üzenetét a zsidóság sok más fontos tudnivalójával. A háború előtt több színvonalas magyar nyelvű zsidó újság is létezett, én azt remélem, hogy az Egységgel sikerül ezt a hagyományt továbbvinni és értéket teremteni.

Az újságíró, ahogy fentebb említettem, egyfajta szűrő vagy csatorna, amin át eljut az információ az olvasóhoz. Az újságírónak emiatt – bár nem szakértője más dolgoknak – nagyon sok mindenhez kell értenie, egy széles körű tudás mellett rendelkeznie kell azzal a képességgel, hogy átlátja az összefüggéseket és képes leképezni ebből egy emészthető információt, és a segítségével az emberek olyan tudáshoz juthatnak hozzá, amivel előtte nem rendelkeztek – sőt, a maguk erejéből nem is tudtak volna hozzájutni.

A haszidizmusnak megszületésekor az volt az elképesztő, forradalmi gondolata, hogy a zsidóság legmélyebb tudását is el lehet juttatni az egyszerű emberekhez:

a tóratanulás, a Talmud tanulmányozása és azon túl a misztikus tanok ismerete nem lehet elzárva a zsidóság széles tömegei előtt.

Ahaszidrebbék „dolga”, hogybecsatornázzák a legmagasabb szintű tudást a követőik számára. Egy rebbe ugyancsak egy szűrő és egy csatorna, amin át a zsidóság mély összefüggései eljuthatnak az egyszerű emberekhez. Olyan tanításokat és összefüggéseket tud megérteni, aminek mi a közelébe se kerülhetünk a magunk erejéből, de a rebbék ezeket képesek összegyűjteni, rendezni és többé-kevésbé emészthető formában továbbadni. És noha véletlenül se szeretném azt mondani, hogy bármelyik kollégám vagy én megközelíthetnénk egy haszid rebbének a szintjét, mégis, nem lehet nem észrevenni ezt a hasonlóságot.

A spirituális érzékelésünk, akárcsak a fizikai érzékelésünk, korlátozott – azért, mert nem lennénk képesek feldolgozni ennél többet. Gondoljunk csak arra, hogy az Örökkévaló elrejtette az arcát a tóraadásnál és Mózesen keresztül szólt a néphez, mert a zsidók nem bírták elviselni a belőle áradó szentséget „élő egyenes adásban”. Ugyanakkor, ha egy pillanatra elcsendesedünk és kifelé figyelünk, észrevehetjük azokat a jelenségeket, amiket amúgy nem látunk-hallunk-érezkelünk.

Ha megfelelő csatornákat választunk, akkor azokon keresztül olyan értékes tudás tud beáramlani az életünkbe, melyekhez másként nem tudnánk hozzájutni.

Az Ön számára az **Olajág Otthonok** nyújtják a legoptimálisabb életformát,

amennyiben az alábbiak közül egy vagy több pont is igaz Önre:

- ♦ hosszú távú, biztos lakhatási körülményekre vágyik,
- ♦ szeretné megőrizni az önállóságát, függetlenségét, szabad mozgását,
- ♦ hozzátartozói távol élnek Öntől vagy elveszítette őket,
- ♦ nem akarja terhelni a családját a mindennapi problémákkal, egészségügyi gondokkal,
- ♦ Ön hosszabb-rövidebb ideje egyedül maradt,
- ♦ magányosnak érzi magát, közösségre vágyik,
- ♦ nehezere esik a bevásárlás, mosás, főzés, takarítás, egyéb napi teendők,
- ♦ a folyamatos egészségügyi felügyelet biztonságot jelent Önnek,
- ♦ szeretne hasonló korúakkal ismerkedni, barátkozni, közös programokon részt venni,
- ♦ szereti tartalmasan tölteni a szabadidejét.

Az Olajág Otthonok

- ♦ önálló apartmanokkal,
- ♦ a napi terhek átvételével - mosás, főzés, takarítás stb.
- ♦ elhivatott, hozzáértő szakemberekkel,
- ♦ széles körű gondozási és egészségügyi szolgáltatásokkal,
- ♦ napi 24 órás ápoló személyzettel,
- ♦ helyben működő intézményi orvosi ellátással,
- ♦ rendszeres szakorvosi felügyelettel,
- ♦ gyógytorna, gyögmasszőr, sószoba, uszoda és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokkal,
- ♦ napi ötszöri, dietetikus által összeállított, menüválasztásos és kóser étkezési lehetőséggel,
- ♦ támogató közösséggel,
- ♦ széles körű program- és önmegvalósítási lehetőséggel **várja Önt!**

VIRTUÁLIS BÉT MIDRÁS

Facebook Tanház

OBERLANDER BÁRUCH

KÖVES SLOMÓ

MEGYERI JONATÁN

Női
Szakász
FELDMAN MUSSIE

A zsido.com
Facebook oldalán élőben

CSATLAKOZZ TE IS EGY ÚJ ONLINE SOROZATHOZ,
MELYBEN ERRE ÉS SOK MÁS KÉRDÉSRE VÁLASZT ADUNK
A SALAMON KIRÁLY "ÉSET CHÁJIL" VERSE ALAPJÁN.

Előadó:

Feldman Mussie
rebbece

Milyen a 21. század
"derék asszonya"?

Női Szakász

2021. 12. 08-TÓL MINDEN SZERDÁN 20:30-TÓL
A ZSIDO.COM ÉS A BUDAPESTI TALMUD EGYLET FACEBOOK OLDALÁN